

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Katedra bohemistiky

Bakalářská diplomová práce

Adverbializovaná předložková spojení v kodifikaci z let 1957 a 1993

Adverbialized prepositional words in orthography rules from years 1957
and 1993

Petra Burdová

Česká filologie se zaměřením na editorskou práci ve sdělovacích
prostředcích

Olomouc 2019

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 23. 4. 2019

.....

Děkuji vedoucímu mé bakalářské diplomové práce PhDr. Ondřeji Bláhovi, Ph.D. za odborné vedení a věcné připomínky. Také děkuji PhDr. Petrovi Pořízkovi Ph.D. za jeho cenné rady z oblasti korpusu.

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
BURDOVÁ Petra	Šafaříkova 267, Němčice nad Hanou	F16530

TÉMA ČESKY:

Adverbializovaná předložková spojení v kodifikaci z let 1957 a 1993

TÉMA ANGLICKY:

Adverbialized prepositional words in orthography rules from years 1957 and 1993

VEDOUCÍ PRÁCE:

PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D. - KBH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. Diplomantka prostuduje teoretické komentáře k oběma kodifikačním úpravám (viz seznam doporučené literatury).
2. Stanoví základní rozdíly mezi oběma kodifikacemi a pokusí se utřídit veškeré argumenty, týkající se úprav či ponechání konkrétních případů psaní předložkových spojení.
3. Využije při tom též vlastních excerpt z pravidel českého pravopisu 1957 a 1993 (porovná minimálně 100 hesel s adverbializovanými předložkovými spojeními).
4. Pokusí se vytvořit statistiku, vystihující povahu rozdílů mezi oběma kodifikacemi.
5. Sondou do Českého národního korpusu zjistí, jak vypadá distribuce pravopisných variant "s mezerou" a "bez mezery" u všech min. 100 případech uvedených v bodě 3.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Co přináší nová Pravidla českého pravopisu. Praha: Učít. unie, 1991. ISBN 80-900147-2-0.
- DANEŠ, František. Porady o nových Pravidlech českého pravopisu. Naše řeč, roč. 36 (1953), číslo 34, s. 124127.
- DOKULIL, Miloš. Hranice slov v písmě. Naše řeč, roč. 42 (1959), číslo 12, s. 2635.
- KNAPPOVÁ, Miloslava. K otázkám adverbializace. Slovo a slovesnost, roč. 34 (1973), číslo 2, s. 150157.
- KUCHAR, Jaroslav VÁHALA, František. Ohlas nového vydání Pravidel pravopisu a dnešní pravopisná praxe. Naše řeč, roč. 43 (1960), číslo 12, s. 4154.
- Pravidla českého pravopisu. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1957.
- Pravidla českého pravopisu. 1. vyd. Praha: Academia, 1993.
- RUSÍNOVÁ, Zdenka. O adverbializaci předložkových výrazů. Jazykovedný časopis, roč. 23 (1972), s. 182185.
- VÁHALA, František. Příprava nového vydání Pravidel českého pravopisu. Naše řeč, roč. 35 (1951), číslo 56, s. 115117.
- VÁHALA, František. Vyjde nové vydání Pravidel českého pravopisu. Naše řeč, roč. 39 (1956), číslo 78, s. 214224.
- ŽENATÝ, Vladimír SYROVÁTKOVÁ, Jarmila. Nové základní pravopisné a mluvnické příručky. Naše řeč, roč. 42 (1959), číslo 12, s. 5257.

Podpis studenta: Ewclera

Datum: 30.4.2018

Podpis vedoucího práce: [Handwritten Signature]

Datum: 30.4.2018

Obsah

Úvod	5
1 Pravopisná kodifikace z roku 1957.....	6
1.1 Konfrontace pravopisných kodifikací z let 1941 a 1957	6
1.2 Podrobněji k pravopisným změnám.....	7
1.2.1 Psaní předložek s/z a předpon s(e) a z(e).....	8
1.2.2 Kvantita	8
1.2.3 Psaní přejatých slov	9
1.2.4 Zkratky a značky	10
1.2.5 Psaní velkých písmen.....	10
1.2.6 Hranice slov v písmu.....	10
2 Pravopisná kodifikace z roku 1993.....	12
2.1 Vývoj předchází novým Pravidlům.....	12
2.2 Pravopisný výzkum Ústavu pro výzkum veřejného mínění	13
2.3 Podrobněji k pravopisným změnám.....	15
2.3.1 Psaní přejatých slov	16
2.3.2 Kvantita	17
2.3.3 Psaní velkých písmen.....	17
2.3.4 Hranice slov v písmu.....	18
2.4 Porovnání kodifikací z let 1957 a 1993	18
3 Adverbializovaná předložková spojení	20
3.1 Adverbializace	20
3.2 Adverbializace předložkových spojení.....	21
3.3 Příslivečné spřežky v kodifikacích z let 1957 a 1993	23
4 Výzkum adverbializovaných předložkových spojení z kodifikací v Českém národním korpusu	25
4.1 Metodika studie.....	25
4.2 Rozdíly mezi pravidly psaní adverbializovaných příslivečných spojení v kodifikacích 1957 a 1993	26
4.3 Adverbializovaná předložková spojení z kodifikace 1993 a jejich užití v korpusu	29
Závěr.....	36
Anotace.....	37
Resume	38
Použitá literatura	39
Přílohy.....	42

Úvod

Spisovný jazyk se vyvíjí zcela samostatně, avšak je na odborné veřejnosti, aby jej stabilizovala normativními zásahy. Právě k tomuto účelu slouží pravopisné kodifikace, které nejsou pouhými pravidly, které bychom měli dodržovat, ale odráží také společenskou situaci. Staly se nedílnou součástí naší společnosti a jazykové kultury již od roku 1902, kdy Jan Gebauer vydal *Pravidla hledící ke českému pravopisu a tvarosloví*.¹ Tato příručka je první státem schválenou pravopisnou normou a Gebauer tak započal tradici ve vydávání pravopisných kodifikací. Od této doby vyšlo několik Pravidel českého pravopisu.

Tato práce se zabývá proměnami posledních dvou vydaných pravopisných kodifikací z roku 1957 a 1993. V roce 1957 vyšla poměrně zásadní pravopisná kodifikace², které se budu věnovat v první kapitole této práce. Přináší s sebou zásadní inovaci, protože vychází ve dvou verzích – tzv. akademické a školní. Další a zároveň poslední pravopisnou kodifikací, která byla doposud vydána, jsou Pravidla z roku 1993.³ Tam, kde dosavadní Pravidla již nepostačovala, přináší úpravu a na konkrétní případy se zaměřím ve druhé kapitole. Důležitou součástí Pravidel jsou adverbializovaná předložková spojení – tzv. příslovečné spřežky, které právě Pravidla z roku 1957 zásadně upravují. Přinášejí velký rozmach příslovečných spřežek a ponechávají na píšícím, zda je bude psát právě jako příslovečnou spřežku nebo jako předložkový výraz. Na tyto úpravy navazují Pravidla z roku 1993, která kodifikaci mírně upravují a některé spřežky doplňují, odstraňují či upravují.

Diplomová práce si klade za cíl přiblížit rozdíly mezi dvěma posledními vydanými kodifikacemi jak obecně, tak na konkrétním materiálu příslovečných spřežek. Budu pracovat s vybranými hesly adverbializovaných předložkových spojení, na kterých se pokusím přiblížit povahu rozdílů mezi oběma kodifikacemi a budu se snažit definovat, proč daná úprava proběhla či neproběhla. Vybrané jevy následně analyzuji v Českém národním korpusu, kde budu zjišťovat jak v praxi s konkrétními danými adverbializovanými předložkovými spojeními nakládají konkrétní uživatelé jazyka. Materiál pro excerpci byl vybrán z *Pravidel českého pravopisu* z roku 1993, ze kterých použiji pro analýzu sto hesel s adverbializovanými předložkovými spojeními. Při analýze budu pracovat nejvíce s korpusem SYN verze 7, dále použiji korpus SYN2006PUB a Araneum Bohemicum Maximum.

---

¹ *Pravidla hledící ke českému pravopisu a tvarosloví*. Vídeň, 1902.

² HAVRÁNEK, Bohuslav. *Pravidla českého pravopisu*. Praha, 1957.

³ *Pravidla českého pravopisu*. Praha: Academia, 1993. ISBN 80-200-0475-0.

1 Pravopisná kodifikace z roku 1957

1.1 Konfrontace pravopisných kodifikací z let 1941 a 1957

Zpracování nové podoby Pravidel vyplynulo z nové politické, kulturní a společenské situace, která se vyvinula po druhé světové válce. Vydání z roku 1941⁴ se stávalo čím dál více zastaralým a již nevyhovovalo pravopisné praxi. Byla vytvořena pravopisná komise vědecké rady Ústavu pro jazyk český ČSAV vedená Bohuslavem Havránkem a Františkem Trávníčkem. Součástí komise byli jazykovědci, ale také zástupci novinářů, spisovatelů, učitelů atd. Práce na nové kodifikaci trvala necelých sedm let. Následně byla 15. a 16. ledna 1953 uspořádána konference v Liblicích, kde se sešli zástupci vědeckých institucí, spisovatelé, novináři atd., aby prodiskutovali novou úpravu pravopisu. Tuto konferenci vedli František Ryšánek, Bohuslav Havránek, Jaromír Bělič a Bohuslav Hála. Díky tomu, že se na tvorbě nové kodifikace podílela široká veřejnost, se o této problematice velmi diskutovalo a zvětšil se zájem o pravopis jako takový. (Hrušková, Křístek, 1979) Poprvé za historii pravopisných kodifikací bylo přistoupeno k tomu, že Pravidla nebyla vydána jako školní verze, ale nejprve byla vydána obsáhlejší verze akademická, která vyšla v roce 1957⁵ a až poté se přistoupilo k vydání zkrácené školní verze, která vyšla v roce 1958. Nově Pravidla českého pravopisu neobsahují poučení o tvarosloví, ale fungují pouze jako příručka pravopisná. Kodifikace 1957 přistoupila k úpravám některých pravopisných jevů, z důvodu velké rozkolísanosti a nestability pravopisné soustavy, kterou přinesla Pravidla z roku 1941. Největší úprava se týkala psaní předložek *s/ž* kvantity a psaní velkých písmen. Do roku 1957 nebyla považována jména úřadů, škol atd. za vlastní jména. Dále došlo ke změně pravidel psaní přejatých slov, čímž se zabývala již kodifikace z roku 1941 v oblasti doplnění kvantity. Pravopisná reforma v roce 1957 pokračuje v úpravě psaní slov přejatých podrobněji. (Šlosar a Večerka, 2009) Velkým problémem, který nepřinesla pouze kodifikace z roku 1941, ale i ty předchozí, bylo velké množství archaismů. Ty byly odstraněny a nahrazeny neologismy, které do češtiny proudí ve velké míře. Poprvé v Pravidlech 1957 proběhlo utvoření pravidel pro psaní zkratek. V kodifikaci z roku 1941 se užívá zkratek nesystematickým způsobem – některé zkratky určuje psát dohromady (např. *atd.*, *atp.*), ale na druhé straně stojí zkratky, které se píší s mezerou (např. *t. j.*, *t. zv.*). V Pravidlech 1957 přibývá zkratek, které se píší bez mezery. Kodifikace z roku 1941 nereprezentovala tehdejší pravopisnou praxi, nýbrž se navracela zpět v jazykovém vývoji, k čemuž se uchýlila z politických a společenských důvodů. V období, kdy probíhala druhá světová válka, česká společnost

---

⁴ Přetisky *Pravidel českého pravopisu* z roku 1941 byly vydány v letech 1946 a 1948, avšak bez velkých změn.

⁵ Tak jako v případě Pravidel z roku 1941 byly i u kodifikace 1957 vyhotoveny přetisky, které byly vydány v roce 1960 a 1974, ale ani zde neproběhly žádné velké úpravy.

vyžadovala reprezentativní kodifikaci psaného úzu spisovného jazyka, aby tak zastupovala celý český národ. Proto se navracela ke starším formám slov, které jim připadaly více reprezentativní.

Nová Pravidla byla přijata větší částí veřejnosti kladně a tím naplnila snahu o popularizaci pravopisu. Bylo zveřejněno také několik časopiseckých příspěvků, knižních publikací, ale také byly této problematice věnovány relace v Československém rozhlasu. Pokud se objevila nějaká kritika, nebyla podložena dostatečnou argumentací, nebo byla dána pouze špatnou informovaností. Odborná píšící veřejnost (např. korektoři, tiskaři) nebyla spokojena se zavedením velkého množství dublet. Pozitivně bylo přijato psaní předložek *s/z*, úprava kvantity, ujala se také nová pravidla o psaní přejatých slov. Problém přijetí nastal u příslovečných výrazů, kdy veřejnost vyžadovala pouze jednu možnou podobu psaní. (Kuchař, Váhala, 1960)

V neposlední řadě důležitou změnou, která nová Pravidla přináší, je celkové zpřehlednění jednotlivých pravidel. Kodifikace z roku 1941 uvádí neucelené informace o pravidlech, ale především je problém v přehlednosti jednotlivých pravidel. Pravidla 1957 přináší zároveň inovaci ve zpracování slovníkové části.

1.2 Podrobněji k pravopisným změnám

Pravopisná kodifikace z roku 1957 je jeden z důležitých bodů v pravidelném vydávání Pravidel českého pravopisu, protože s sebou přináší poměrně značné množství změn. Úpravy probíhaly s ohledem na živou pravopisnou praxi, ale zároveň se snažily respektovat ustálené a zažité případy. Práce kolektivu Ústavu pro jazyk český probíhala v několika etapách. Nejprve Oddělení pro současný spisovný jazyk vyhotovilo návrh, který se stal prvním podkladem pro další práci. Poté byl tento návrh konfrontován se zástupci z široké veřejnosti, kteří spisovný jazyk používají nejčastěji. Na základě získaných údajů z diskuzí vypracovali pracovníci Akademie nový návrh Pravidel. V poslední fázi byl konečný návrh předložen veřejnosti ve formě ankety. (Daneš, 1953)

První zásadní změnou je formální stránka těchto Pravidel. Dosavadní Pravidla českého pravopisu byla koncipována se školním zaměřením již od dob Jana Gebauera⁶. Poprvé Pravidla v roce 1957 přichází s dvěma verzemi Pravidel – tzv. akademickou, která je koncipována pouze jako příručka pravopisná a je určena pro širokou veřejnost, ale také pro odborníky (např. literáty atd.). Neobsahuje tedy poučení o tvarosloví a morfologii, jak tomu bylo u dřívějších vydání Pravidel běžné. Druhou variantou je tzv. školní verze, která je náležitě zjednodušena pro potřeby školního

---

⁶ Jan Gebauer v roce 1902 vydává *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví*.

vyučování a obsahuje poučení o tvarosloví, které je nutné pro pochopení pravopisných pravidel. Pro tyto účely byl zestručněn také pravopisný slovník. (Daneš, 1958)

Úpravou prošla také samotná stylizace pravopisného výkladu a jeho uspořádání tak, aby byl přehledný. Od původních Pravidel z roku 1941 je nový pravopisný slovník značně rozšířen, protože do češtiny bylo zavedeno velké množství neologismů.⁷ V pravopisném slovníku jsou uváděny pouze ty tvary, které jsou z hlediska pravopisu problematické. Zejména u přejatých slov je ve slovníku uvedena jejich obvyklá spisovná výslovnost, pokud se liší od pravopisu. (Daneš, 1958)

1.2.1 Psaní předložek *s/z* a předpon *s(e)* a *z(e)*

Problematika psaní předložek *s/z* je jednou z oblastí, ve kterých byla v Pravidlech 1957 provedena velká změna. Dosavadní Pravidla v úvodní části neobsahovala poučení o psaní předložek *s* a *z*. Ty byly užívány podle významu, se kterým byly v textu užity. Předložka *s* ve spojení s druhým pádem a podstatným jménem nyní nese význam děje, který vychází z povrchu věcí, popřípadě vyjadřuje směr po jejich povrchu dolů. Avšak její užití je vázáno pouze na konkrétní hmotné situace, čímž nová Pravidla vylučují významy přenesené – v takových případech píšeme pouze *z*. Pravidla uvádějí poučku, že pokud není jasné, zda jde o děj, který vychází z povrchu věcí, nebo vyjadřuje směr po jejich povrchu dolů, nebo pokud je možno věc vykládat dvojím způsobem, doporučují užít *z*. (Daneš, 1958)

Pravidla psaní předpon *s(e)/z(e)* jsou v kodifikaci z roku 1957 lépe a důkladněji vysvětlena. Nově je zavedeno psaní předpony dle výslovnosti u sloves, zavádí se také významové dvojice např. *skreslit* (v technickém kreslení) a *z~~k~~reslit* (podat zkomoleně). Tyto dvojice jsou děleny do tří skupin dle toho, jak velký je mezi nimi významový rozdíl. (Daneš, 1958)

1.2.2 Kvantita

V této oblasti prošlo úpravou označení délky samohlásek v domácích slovech tam, kde Pravidla z roku 1941 působila rozkolísanost pravopisného úzu, díky čemuž se nová kodifikace musela uchýlit ke značnému počtu dublet. Dosavadní Pravidla obsahovala příliš stručné a nepřehledné poučení, proto v nových Pravidlech je poučení shrnuto do jedné kapitoly a zpřehledněno. Upraveno bylo také poučení o užití vokálu *ú*, kdy nová Pravidla za pravidelný grafický znak dlouhého *ú* považují pouze *ú*, nikoli *ů*, které je považováno pouze za znak druhotný.

---

⁷ Seznam slov byl od roku 1902 pouze nesoustavně doplňován, což vedlo k tomu, že Pravidla z roku 1941 neobsahují důležitou slovní zásobu.

Upravuje psaní některých konkrétních slov – např. nově zavádí psaní *strakapoud* namísto *strakapúd*. U střídání dlouhých a krátkých samohlásek mezi slovem základním a slovy odvozenými se stále více uplatňovalo pravidlo, aby slovo mělo v základu samohlásku stejné délky jako slovo základní. Nová kodifikace zavádí pravidlo, že ve víceslabičných slovech na *-ě, -tel, -dla, -tka, -árna, -árna* a u přídavných jmen na *-telný* zachovávají délku samohlásky základového slova. Avšak najdeme i slova (zejména jde o slova dříve vytvořená), u kterých se krátká samohláska ustálila, a tak ji Pravidla ponechávají. U dvojslabičných podstatných jmen vzoru „žena“ a „nůše“ přirozený vývoj jazyka směřuje stále více k tomu, aby bylo co nejméně tvarů bez kvantity a zároveň, aby bylo krácení omezeno pouze na genitiv plurálu. To vede k tomu, že nová Pravidla připouštějí mnoho dublet. Zároveň upravují kolísání kvantity u některých slov. Délka samohlásek v přejatých slovech se označuje častěji, než tomu bylo doposud – např. bylo přidáno označování vokálu *ú* v některých přejatých slovech – např. *kúra, túra, skútr* atd. V problematice kvantity bylo provedeno velké množství drobných změn, ale já jsem se zabývala těmi nejvýraznějšími. Cílem kodifikace 1957 bylo sjednotit spisovnou výslovnost přejatých slov, která byla do té doby značně rozkolísána.

Pravidla 1941 zavádějí také hledisko stylistické, které je později dosti patrné v kodifikaci z roku 1993. Upozorňují na to, že v literatuře může být označování kvantity odlišné od spisovného úzu. (Daneš, 1958)

1.2.3 Psaní přejatých slov

Ve vývoji českého pravopisu se dlouhodobě projevuje tendence psát slova zčásti anebo zcela zdomácnělá počestěným způsobem. Již od roku 1902 se uplatňuje zásada, že o způsobu psaní rozhoduje míra zdomácnění a rozšíření v jazyce. Avšak Pravidla z roku 1941 se zcela odchytila od přirozeného jazykového vývoje a vrátila se v mnoha případech k pravopisným podobám, které byly zavedeny v roce 1902 – např. v kodifikaci z roku 1913 je uvedena podoba *éter*, naproti tomu v kodifikaci z roku 1941 je uveden pravopis *ether*. Pravopisná kodifikace z roku 1957 opět dbá na přirozený jazykový vývoj a navazuje na Pravidla z roku 1913. Dávají jistou volnost písařům a jako chybu nehodnotí, pokud dá přednost původnímu pravopisu. U mnoha slov jsou zavedeny dublety. Pravopisné počestění probíhá zejména u původního psaní *s*, které je vyslovováno jako [ʃ]. Nová Pravidla přistupují ve většině případů k variantě se *ž*. Ve slovech řeckého původu se nepíše skupina *th-*, ale pouze *t-*, v některých případech je zavedena dubleta (např. *téma/thema* atd.). U jmen zeměpisných se v mnohých případech odstraňuje dosavadní zkomolená podoba pojmenování. Odstraňuje se také psaní zdvojených konsonantů – např. slovo *pudding* je nyní psáno jako *puđing* (*puđinka*). V této oblasti proběhlo mnoho dalších drobných změn. (Daneš, 1958)

1.2.4 Zkratky a značky

Tato problematika dostala v nových Pravidlech svou samostatnou kapitolu; do té doby byla součástí kapitoly o psaní velkých písmen a částečně také ve výkladech o tečce. Zásadní změnou je zavedení psaní tečky za oficiálními zkratkami latinských akademických titulů, které se píše s velkými iniciálními písmeny (např. *MUDr.*). Úprava proběhla u psaní zkratk kompozit – zavedeno pravidlo, že počáteční písmena (nebo skupiny písmen) obou částí slova se píše dohromady – např. *čs.* = *československý*. Psaní dohromady je rozšířeno na zkratky některých ustálených slovní spojení – např. *aj.*, *tj.* Proběhla také úprava psaní číslovek řadových – tam, kde můžeme číselnou značku vyslovovat jako číslovku řadovou i základní se tečka nepíše. Do tohoto pravidla jsou zahrnuty zejména letopočty, bibliografické údaje atd. (Daneš, 1958)

1.2.5 Psaní velkých písmen

Pravidla z roku 1957 jsou první, která se této problematice věnovala intenzivně. V době, kdy byla tato kodifikace koncipována, vznikalo velké množství nových institucí – velká počáteční písmena se začínají psát v názvech institucí, politických stran, podniků atd. Byl vytvořen velký tlak ze strany politiky, kdy docházelo k psaní velkého počátečního písmene u názvů objektů a událostí, které byly pro tehdejší politiku významné. Díky tomuto pravidlu však vzniká nesmyslný rozpor mezi názvy dosavadních institucí, které se psaly s malým počátečním písmenem, ale nově vzniklé instituce se píše s velkým počátečním písmenem. (Pleskalová, 2007) Zásadní úprava proběhla při psaní velkého/malého písmene po dvojtečce; velké písmeno se zásadně píše, pokud po dvojtečce následuje přímá řeč a v případě, že se vztahuje předcházející uvozovací věta na více než jeden větný celek. V případech, kdy po dvojtečce následuje výčet, je na píšicím, jakou možnost si zvolí. Na rozdíl od předchozích Pravidel není vyžadováno psaní velkého písmene u zájmen *vy*, *váš* v soukromých dopisech. Největší úpravou prošlo psaní velkých písmen u vlastních jmen a názvů, které mají platnost jmen vlastních. (Daneš, 1958)

1.2.6 Hranice slov v písmu

V případě příslovečných spřežek kodifikace z roku 1957 zásadně navyšuje počet dublet, a tím se snaží přispět k rozšíření těchto tvarů v pravopisné praxi. (Pleskalová, 2007) Vychází z toho, že je na píšicím, zda chápe příslovečný výraz jako jedno slovo – tedy jako příslovečnou spřežku, nebo pouze jako spojení předložky a jména. Jako jedno slovo doporučují psát výrazy, které jsou nerozložitelné (např. *vstříc*, *vzhluru*), nebo kde se jejich význam značně odlišuje od původního předložkového významu (např. *dohromady*, *občas*). Ve všech ostatních případech ponechávají psaní na píšicím. Pravidla z roku 1941 se snažila jasně rozhodnout, zda bude výraz chápán jak příslovečná

spřežka nebo pouze jako předložkové spojení. Proto u některých výrazů stanovují pravidlo psaní dohromady, u jiných zvláště, avšak tento princip je ve sporu s jazykovou praxí. (Dokulil, 1959)

Užívání spojovníku je stále častější, a proto byla tato pravidla rozšířena. Spojovník užíváme mezi jednotlivými členy substantivních slučovacích spojení (např. *marxismus-leninismus*) a u specifikujících těsných přístavkových spojení, dále v novějších spojeních, mezi jejichž členy je vztah prostě slučovací (např. *zemědělsko-lesnický*). U složených přídavných jmen užíváme spojovník pouze tehdy, je-li mezi členy složeného výrazu vztah slučovací nebo ve výrazech, mezi jejichž členy je vztah vzájemnosti.

Problematika dělení slov je značně uvolněna, protože již kodifikace z roku 1941 nedoporučují klást velkou váhu na tuto problematiku. Nová Pravidla přistupují ještě více k uvolněným pravidlům. Vycházejí z pravidla, že k rozdělování slova do dvou řádků se uchylujeme pouze v případech nezbytně nutných, protože se tím porušuje písemný obraz slova. Nedoporučují dělení slov v tom případě, že na jednom řádku by zůstalo pouze jedno písmeno. Další inovací je prohloubení zásady dělení slov podle slabik, nyní klademe zřetel na složení slova. (Daneš, 1958)

Ve své podstatě beze změny zůstává psaní písmen *i/j*, kde změna proběhla pouze v malé míře⁸. Další oblastí, která zůstala v podstatě beze změny, jsou kapitoly rozdělovací znaménka a interpunkce, kde jsou zásady pouze více a důsledněji rozpracované.

---

⁸ Úprava se týkala například slov *sirup* a *lišaj*, kde se do té doby psalo *y*.

2 Pravopisná kodifikace z roku 1993

2.1 Vývoj předcházejí novým Pravidlům

Otázky, zda by nebylo vhodné přemýšlet nad novou pravopisnou kodifikací, na sebe nenechaly dlouho čekat. Již v letech 1963–1964 se jazykovědci znovu zamýšleli nad zdokonalením českého pravopisu, což souvisí s uvolněním politického a veřejného života. Znovu byla nastolena otázka, zda by český pravopis neměl projít radikálnější úpravou. Do této debaty se zapojili zejména představitelé spojování s Pražským lingvistickým kroužkem. Byly zvoleny nové výzkumné metody a situace se sledovala v oblastech, kde pravopis působí největší potíže. Byla vydána publikace o pravopisném výzkumu na základních školách, proběhl také sociologický výzkum o postojích široké veřejnosti k eventuální úpravě pravopisu. Výsledek byl zcela očekávatelný – veřejnost by přijala zjednodušení pravopisu. (Hrušková, Křístek, 1979) Tento požadavek se opakuje velmi dlouhou dobu, protože široká veřejnost by uvítala, kdyby Pravidla striktně určovala psaní jednotlivých jevů. Avšak pokud chceme, aby se spisovný jazyk vyvíjel správným směrem, musíme dbát na to, aby přechod mezi kodifikacemi byl plynulý a nenásilný. Od 90. let dochází k postupnému sblížení běžného úzu se spisovným. Josef Vachek⁹ v roce 1964 vyslovil na stránkách *Slova a slovesnosti* dvě otázky – jaké je funkční zdůvodnění mluvené a psané jazykové formy a zda je jedna nadřazena druhé. Dochází k závěru, že obě formy jsou funkčně oddělené a psaná forma je oproti mluvené příznaková. Dle Vachky jsou obě jazykové formy do jisté míry v komplementární distribuci. (Pleskalová, 2007) Tento článek znovu problematizuje toto téma a navazuje na teorii spisovného jazyka. Petr Sgall a Pavel Novák¹⁰ se zamýšlejí nad otázkou obsáhlé reformy ortografie, která by byla větší než Hankova oprava analogická.¹¹ Navrhuje zjednodušení v oblasti grafických ekvivalentů *i, ú*; úpravu skupiny *ně* po *m, je* a ostatních retnicích; zjednodušení označení znělosti konsonantů; zjednodušení psaní konsonantických souhláskových skupin; psaní velkých písmen a psaní přejatých slov. Dle mého mínění je pozoruhodné, že tehdejší jazykovědné kolegium ČSAV se Sgallovým návrhem reformy souhlasilo i přesto, že navrhovaná reforma byla příliš obsáhlá, což odporuje jazykovědnému povědomí o tom, že pravopisné změny v kodifikacích by měly být pozvolné a měly by odrážet živoucí pravopisnou praxi. Nakonec však tato reforma byla zamítnuta na prezídiu Akademie věd. Sgall se otázkám pravopisné soustavy věnoval i nadále.

---

⁹ Josef Vachek. Diskuse o pravopise. K obecným otázkám pravopisu a psané normy jazyka. *Slovo a slovesnost*. 1964, 25 (2).

¹⁰ Petr Sgall, Pavel Novák. Diskuse o pravopise. K racionalizaci českého pravopisu. *Slovo a slovesnost*. 1964, 25 (2).

¹¹ V roce 1809 byla Josefem Dobrovským navržena analogická oprava pravopisu, kdy po písmenech *c, s, z* se nebude psát vždy *y*, ale *i/y* dle obdobných případů. Václav Hanka ji později prosadil.

V roce 1964 byla při Ústavu pro jazyk zřízena pravopisná komise, která byla v počátcích velmi činná, avšak její činnost postupně ustávala, a proto byla v 80. letech zrušena. Její výsledky byly využity při návrhu nových Pravidel českého pravopisu, které vyšly v roce 1993.

2.2 Pravopisný výzkum Ústavu pro výzkum veřejného mínění

Přestože od poslední pravopisné úpravy uplynulo pouze jedenáct let, již v roce 1968 byla v jazykovědných časopisech nastolena otázka, zda by v souvislosti s chystanými změnami učebních osnov a s potřebou vytvoření nových učebnic, nebyla vhodná větší reforma pravopisu. Názory nebyly shodné – někteří jazykovědci a učitelé souhlasili s provedením reformy, jiní by přistoupili pouze na drobné úpravy. Objevovaly se i názory vrátit se u některých pravopisných jevů k předchozímu stavu před kodifikací, která byla vydána v roce 1957. Tyto názory ale byly ojedinělé. V souvislosti s těmito diskuzemi byla vyslovena žádost, aby byl vědeckými metodami zjištěn postoj široké veřejnosti k pravopisu. Na základě tohoto požadavku byly na podnět Ústavu pro jazyk český ČSAV provedeny dva výzkumy o názoru na úpravu českého pravopisu. Vhodná pravopisná reforma by přinesla stabilizaci pravopisného systému tak, abychom nemuseli stále přistupovat k drobným dílčím změnám.

Důvodem pro rozsáhlejší reformu byl fakt, že český pravopis je obtížný, což působí problémy i při výuce češtiny pro cizince. Problémy se objevovaly zejména ve vyučování českého jazyka na základních školách, kde téměř polovina veškerého vyučovacího času českého jazyka byla věnována pravopisu. Byl vysloven názor, že by český pravopis mohl více odrážet mluvený projev, což by mohlo přinést výhody zejména v administrativě. Opakované výtky byly kvůli mnoha dubletám, které kodifikace z roku 1957 ještě rozšířila. Proti úpravě pravopisu byl kladen názor, že reforma by přinesla velké množství homonymních tvarů. Tento argument vychází z názoru, že psanému textu porozumíme obtížněji než textu mluvenému, a tím by větší množství homonymních tvarů porozumění textu zproblematizovalo. Taková pravopisná reforma by se tedy mýjela účinkem, protože by usnadnila psaní, avšak znesnadnila porozumění. Objevil se zde také názor, že častá změna pravopisných pravidel je projevem neúcty k jazyku, jako k součásti kulturního dědictví.

Výzkum se uskutečnil ve dvou etapách. Základní údaje byly získávány osobním řízeným rozhovorem a otázky byly předem formulovány. První etapa výzkumu se uskutečnila v červnu 1968. Dotázaní byli vybráni z široké veřejnosti a uspořádání podle kraje, velikosti bydliště, pohlaví, věku a sociální skupiny. Byly jim položeny tři otázky – kolik hodin týdně tráví psáním, subjektivní zhodnocení znalosti pravopisu a názor na zjednodušení českého pravopisu. Tyto dotazy byly

položeny souboru 1960 osob. Cílem tohoto výzkumu bylo získat materiál pro druhou etapu výzkumu. Druhá fáze byla realizována během září–října 1968 a počet dotázaných byl 980. Tato fáze již nebyla zaměřena na širokou veřejnost, ale pouze na aktivní uživatele psaného spisovného jazyka, kteří věnují psanému projevu minimálně pět hodin týdně. Do tohoto výběru byli zařazeni především učitelé, novináři, studenti, atd. Byla jim položena otázka, jak velký rozsah pravopisné reformy by navrhovali. Během rozhovoru byl dotázaný seznámen s návrhy na zjednodušení a na konci rozhovoru byla položena otázka, zda by přistoupili k reformě českého pravopisu a v jakém rozsahu.

Z první fáze výzkumu vyplynulo, že asi polovina populace tráví minimální čas psaním. Doba strávená psaním narůstá úměrně se vzděláním. Velké množství dotázaných hodnotí úroveň svých pravopisných znalostí jako „dobrou“, avšak dotázaní mají sklon hodnotit své znalosti spíše negativně. U širší veřejnosti převládá názor souhlasu s pravopisnou reformou (47 %), pouze čtvrtina vyslovila nesouhlas. Při druhém šetření, které bylo zaměřeno na osoby, které se psaní dostatečně věnují, vyplynulo, že 73 % dotázaných by souhlasilo se zjednodušením pravopisu, jen 21 % je pro zachování dosavadního stavu. Z dotázaných, kteří se vyslovili pro zjednodušení pravopisu, by většina (62 %) zjednodušila pouze komplikovaná pravidla. Avšak z výzkumu vyplývá také fakt, že veřejnost nebyla o pravopisné problematice dostatečně informována, protože se objevovalo poměrně velké množství odpovědí „nevím“.

Druhá etapa výzkumu ukázala, že 73 % dotázaných by souhlasilo se zjednodušením pravopisu, z toho pouze 11 % dotázaných by přistoupilo k radikálnímu zjednodušení a 62 % se vyslovilo pouze pro zjednodušení obtížných pravidel. Tento výsledek panoval pouze na začátku výzkumu, kdy dotázaní nebyli ještě seznámeni s možnostmi úpravy pravopisu. Avšak poté, co jim byly předestřeny možnosti pravopisné úpravy konkrétně, jejich postoj se radikálně změnil. Spíše k souhlasu s pravopisnou reformou se nyní přiklání už jen 30 % dotázaných z původních 73 %. Spíše nesouhlas pak vyjádřilo 44 % dotazovaného obyvatelstva, avšak stále zůstalo poměrně velké procento lidí, kteří k pravopisné reformě nezaujali žádné konkrétní stanovisko (26 %), což dokládá nízkou úroveň informovanosti o problematice pravopisu. Při druhé výzkumné etapě byli dotazovaní vyzváni, aby svůj názor, proč jsou pro/proti zjednodušení, zdůvodnili. V argumentech pro zjednodušení mělo největší podíl zdůvodnění, že by se při výuce šetřil čas (14 %), což nejspíše vycházelo z řad učitelů. Tento argument podporuje další z uvedených názorů – usnadnila by se práce učitelů. Dalšími důvody pro zjednodušení pravopisu bylo, že dle aktivních uživatelů spisovného jazyka bylo v té době v pravopisu málo systému, ale mnoho výjimek. Dle dotázaných by se po zjednodušení pravopisu zvýšil počet lidí, kteří pravopis ovládají. Lidé, kteří byli proti zjednodušení, argumentovali tím, že by vznikly potíže pro ty, kteří platnou pravopisnou soustavu

ovládají (25 %). Opět se zde objevil názor, že zjednodušení pravopisné soustavy je projev neúcty ke kulturní tradici.

V rámci druhé etapy proběhl také výzkum týkající se konkrétních pravopisných jevů. Dotazovaným bylo vybráno devět pravopisných jevů a z nich si měli vybrat dva, které se pro ně jeví jako nejvíce obtížné. Jako nejvíce problematické bylo vyhodnoceno psaní *i/y* (38 %), na druhé přičce se objevilo kladení čárek (34 %), poté psaní předložek *s/ř* (30 %). Ve výzkumu se objevila také otázka, zda by tázaní byli pro/proti zrušení distinkce *ú/ů*. Zde převažuje názor proti zrušení této distinkce (73 %). Další otázky směřovaly k tematice pravopisných příruček. Nejvíce užívanou pravopisnou příručkou byla uvedena Pravidla českého pravopisu. O existenci dvojí verze Pravidel, která byla zavedena právě Pravidly z roku 1957, bylo informováno 57 % dotázaných. Ale i nadále nejužívanější kodifikační verzi zůstává školní vydání (77 %). Pravidla z roku 1957 v akademické verzi nepřináší poučení o tvarosloví a morfologii; dotázaní vyslovili názor, že by pokládali za užitečné, aby bylo do úvodní části Pravidel znovu přidáno poučení o tvarosloví a morfologii. U veřejnosti panoval názor, že by uvítali namísto dvou verzí Pravidel pouze jednu pravopisnou verzi, která by však obsahovala poučení o ortoepii, tvarosloví, významu a vazbách slov a o jejich stylistické příslušnosti. (*Názory na úpravu českého pravopisu*, 1968)

Z výzkumu vyplývá, že při prvotním šetření byla myšlenka zjednodušení českého pravopisu přijímána velmi kladně. Při druhé etapě výzkumu, kdy byla veřejnost užívající aktivně spisovný jazyk seznámena s konkrétními možnostmi pravopisné reformy, se názor změnil a zvýšil se počet těch, kteří by se spíše přiklonili k ponechání pravopisné kodifikace. Je třeba zmínit, že v době výzkumu nebylo dostatečné množství informací, které široká veřejnost měla o pravopisné soustavě. Mezi nejproblematictější jevy českého pravopisu veřejnost zařadila distinkci *i/y*, psaní čárek a psaní předložek *s/ř*.

Po tomto výzkumu bylo vysloveno doporučení, aby se Ústav pro výzkum veřejného mínění k otázkám pravopisné kodifikace navrátil, zaměřil se na tuto problematiku podrobněji a následně vyvodil závěry. Avšak tento požadavek zůstal bez odezvy.

2.3 Podrobněji k pravopisným změnám

Práce na nové pravopisné kodifikaci započala na počátku osmdesátých let a pracoval na nich Zdeněk Hlavsa a kolektiv. Byla připravována bez ohledu na širší veřejnost, na rozdíl od Pravidel 1957, která byla konfrontována s veřejností. Neprobíhaly tedy žádné veřejné diskuze o pravopisu a o tom, zda je reforma potřebná a v jakém rozsahu. Konečná verze byla vydána v roce 1993 opět

ve verzi školní i akademické, které s sebou přinesla Pravidla z roku 1957. Po vydání pravidel byla vyslovena nevole ze strany široké veřejnosti zejména vůči psaní konsonantů *s/ž* v přejatých slovech, například ve slovech *diskuže*, *exkurze*. Kvůli tomu byl vydán Dodatek, který potvrzuje správnost kodifikačních pravidel, které nová Pravidla stanovila, avšak znovuzavádí některé dubletní tvary. Dodatek připouští u těchto slov i psaní, které přinášela kodifikace 1957, tedy psaní se *s*. Je možno psát *diskuže/diskuse* atd.; u každé z takovýchto dvojic byly jednotlivé výrazy označeny buď jako stylově neutrální nebo jako příznakové. U některých dvojic bylo zvoleno obojí užití jako stylově neutrální. (Bermel, 2008) Dvojí psaní *s/ž* rovněž připouští ve všech slovech zakončených na *-ismus/-isma*. Dublety jsou zavedeny také u kvantit v cizích slovech zakončených na *-en*, *-in*, *-iv*, *-iva*, *-ivum*, *-ivní*, *-emie*, *-erie*, *-on*, *-ona* a *-ped*. Zde základní text Pravidel připouštěl pouze tvary krátké, tedy bez kvantity. Tento Dodatek byl vydán spolu s uvedením Pravidel do školní praxe v roce 1994. (Pleskalová, 2007) Díky zavedení těchto dublet je respektován postupný kodifikační vývoj a není zde náhlý přechod od jednoho typu psaní k druhému.

Zásadním problémem nově připravovaných Pravidel bylo, že kodifikace z roku 1957 spojovala pravopisnou normu předválečnou a poválečnou. To s sebou přinášelo problémy zejména u psaní velkých písmen, kdy nastávaly situace, že pojmenovávané skutečnosti téhož druhu se psaly odlišně kvůli tomu, že Pravidla 1957 podlehla tehdejší ideologii. Nová kodifikace tento nedostatek odstranila tím, že přistoupila k uplatnění a následnému rozšíření poválečné kodifikační normy. Pravidla českého pravopisu z roku 1993 jsou navíc založena na větší liberalitě, přináší v mnoha ohledech píšícímu možnost se rozhodnout, jak danou problematiku vnímá a dle toho zvolit pravidlo. (Sedláček, 1993). Od roku 1957 přibýlo mnoho neologismů, které bylo nutno do kodifikace zavést. Přibývání neologismů souviselo zejména s vzestupem technologií a průmyslu. Rovněž nastaly změny ve výslovnostním úzu, a zároveň se prohloubily znalosti v této oblasti. (Hlavsa, Martincová, 1991/1992)

V době, kdy Pravidla vznikala, neusilovali autoři o velké množství změn, protože si kladli za cíl neporušit ráz a stabilitu pravopisného systému. Větší důraz než kdy dříve je kladen na stylově odlišné grafické varianty – nová Pravidla respektují, že při specifickém stylovém vyjadřování je třeba užít i specifický grafický zápis. (Hlavsa, Martincová, 1991/1992)

2.3.1 Psaní přejatých slov

U psaní přejatých slov byla nová Pravidla nucena přistoupit k revizi. Probíhá zde návrat k pravidlu, že u slov přejatých se délka vokálů často neoznačuje, i přesto, že je v češtině vyslovována. Pravidla se navrácí v psaní před rok 1957, nebo dokonce před rok 1941. (Sedláček, 1993) V nových Pravidlech se upravuje zejména pravidla psaní *s/ž* a označování kvantity. Ve slovech, u nichž se

původní konsonant *s* ve spisovné češtině vyslovuje jako [ʒ], se zavádí psaní pouze se *ž*. Ustupuje se tedy od dublet, které byly uvedeny v Pravidlech z roku 1957. Psaní *ž* se zavádí rovněž u podstatných jmen zakončených v nominativu na skupiny vyslovované ve spisovné výslovnosti [ʒi], [rʒ] a [nʒ], která se objevuje v nepřímých pádech a ve slovech odvozených – například *pulž*, *kurž* a další. Pokud je u slov spisovná výslovnost dvojí, tedy [s] i [ʒ], zavádí se dubleta – např. *diskuse/diskuže*. V tomto případě bereme v potaz také to, v jakém stylovém kontextu slovo užíváme. U slov zakončených na *-ismus* a *-ismus* zavádí obojí psaní – tedy *mechanismus/mechanizmus* atd. Zde Pravidla z roku 1957 připouštěla pouze psaní se *s*. Zakončení na *-ing* zůstává pouze u odborných a málo frekventovaných výrazů, výrazy vyskytující se častěji lze psát i ve tvaru se zakončením *-ink*. Názvy, které jsou ve velké míře zdomácnělé a často užívané, píšeme pouze v podobě s konsonantem *-k* (např. *trénink*). Pouze *ž* se píše ve slovech zdomácnělých, v nichž se předpona *kon-* latinského původu nepovažuje za předponu (např. *konžerva*). V těchto případech se v Pravidlech 1957 uváděly dublety. (*Co přináší nová Pravidla českého pravopisu*, 1991)

2.3.2 Kvantita

Nová Pravidla zavádějí poučku, že „Výslovnostní rozdíl mezi samohláskou dlouhou a krátkou není u všech samohlásek v každém postavení stejně výrazný a ustálený. Pro označování délky samohlásek v slovech domácích nemůže být tedy výslovnost spolehlivou oporou a pravopisný rozdíl délky se řídí i zřeteli mluvnickými.“ (*Pravidla českého pravopisu*, 1993, s. 24). Pokud výslovnost samohlásky není pevná, užívá se psaní vokálu bez diakritického znaménka. Bez dlouhého vokálu se píše slova zakončena na *-iv*, *-iva*, *-ivum*, *-ivní*, *-ida*, *-emie*, *-erie*, *-erium*, *-orium*, *-on*, *-onek*, *-onový*, *-ona*, *-onka*, *-ura*, *-urka*, *-urní* a *-urový*. Na rozdíl od Pravidel 1957 dochází ke značnému zjednodušení, protože bylo psaní značně rozkolísáno. U slov, která jsou zakončena na *-en* a *-in* se bere v potaz i sémantika slova – při užívání těchto slov v odborném kontextu neužíváme diakritické znaménko, avšak pokud je slova užito v neoborném kontextu připouští se i psaní s diakritickým znaménkem, např. *vitamin/vitamín* atd. Jako vhodnější uvádějí Pravidla podobu s vokálem *i*.

2.3.3 Psaní velkých písmen

V této problematice dochází ke zpřesnění a zjednodušení pravidel z kodifikace 1957. Ve jménech ulic, náměstí, nábřeží, parků, mostů atd. se píše u prvního slova, které následuje po apelativu, velké počáteční písmeno. Pokud je prvním výrazem po apelativu předložka, velké písmeno se píše u předložky a prvního slova po ní – např. *ulice Na Můstku*. Došlo zde ke zjednodušení dosavadního pravidla, kdy bylo důležité, zda se za předložkou nachází apelativum či proprium. Podobně jako názvy městských čtvrtí či obcí byly kodifikovány i názvy městských sídlišť – pokud je pojmenování

sídlíště součástí propria, píše se s velkým písmenem. U jmen svátků *Vánoce* a *Velikonoce* zavádí nová Pravidla psaní s velkým písmenem (dosud se tyto svátky psaly s písmenem malým). U jmen společenských institucí apod. se píše velké písmeno, pokud se pojmenování užije v oficiální podobě. Nová kodifikace ruší výjimku, že se instituce, které se v jednotlivých správních celcích opakují, nebo které jsou jedinečné svou podstatou, píší s malým písmenem. Dále zavádí psaní *Filozofická fakulta Univerzity Karlovy* namísto dosavadního psaní s malým písmenem. Velké písmeno se rovněž užívá při vyjadřování významnosti jevu, úcty, ale Pravidla nechávají na píšicím, jak věc posuzuje.

2.3.4 Hranice slov v písmu

Úprava proběhla u psaní spojovníku v přídavných jménech složených, kde bylo dosud platící kritérium příliš abstraktní – „Spojovací čárku však nepíšeme ve složeninách, kde obě složky vytvářejí těsnou významovou jednotu (...)“ (*Pravidla českého pravopisu*, 1957, s. 73). Dle nových Pravidel se bez spojovníku píší ta přídavná jména, která vznikají z ustáleného spojení přídavného a podstatného jména (např. *vysokoškolský* – k vysoká škola), jejichž oba členy jsou ve slučovacím vztahu a první člen není zakončen na *-sko*, *-cko*, *-ně* a *-ově* (např. *bluchoněmy*), nebo u kterých je první člen tvořen podstatným jménem (např. *palivoenergetický*). (*Pravidla českého pravopisu*, 1993, s. 55). Se spojovníkem píšeme adjektiva, mezi jejichž složkami je vztah souřadící.

V interpunkci proběhly drobné úpravy. Dále v kodifikaci 1993 proběhla úprava v psaní předložek *s/ž*. V Pravidlech 1957 se s genitivem pojí obě předložky. Kodifikace z roku 1993 uvádí pravidlo, že se s genitivem pojí pouze předložka *ž*. (Martincová, 1992) Poslední vydaná kodifikace z roku 1993 obsahuje další drobné úpravy, ale já jsem se v této kapitole zabývala pouze těmi nejdůležitějšími.

2.4 Porovnání kodifikací z let 1957 a 1993

Základní princip české pravopisné soustavy zůstává stejný již asi devadesát let. Proběhly zde pouze dílčí úpravy, které přispívají k tomu, aby pravopis nadále odpovídal vývoji společnosti. Ve vývoji spisovného jazyka však převládá posilování systémovosti. (*Co přináší nová Pravidla českého pravopisu*, 1991) Kodifikace z roku 1957 nám přináší závažnější úpravy. Zejména je zde důležitý přínos dvou verzí Pravidel, tedy verze akademické a školní. Velkým problémem, který v Pravidlech 1957 vznikl, a nová verze Pravidel tento problém musela řešit, je, že byla ovlivněna dobovou ideologií. To se projevilo zejména u psaní velkých písmen. Byl značně obnoven pravopisný slovník, který postrádal značné množství neologismů, a zároveň obsahoval velké množství archaismů. V doplňování

neologismů pokračovala také následující kodifikace. Pravidla 1957 byla přijata většinou kladně; pokud se objevila kritika, častokrát nebyla podložena argumenty.

Pravidla českého pravopisu z roku 1993 navazují ve svých úpravách na kodifikaci z roku 1957. Nová Pravidla respektují jazykový vývoj a přináší ne příliš dramatické úpravy tam, kde dosavadní řešení již nepostačovalo. Při tvorbě nové kodifikační příručky šlo autorům zejména o to, aby neporušili stabilitu českého pravopisného systému, a proto nepřístupují k nějakým zásadním změnám, které byly navrhovány v sedmdesátých letech. Zdůrazňují, že pravopisná příručka by neměla být chápána jako striktní předpis, nýbrž jako doporučení pro píšícího, který pomocí něj může dosáhnout spisovného a kultivovaného písemného projevu. Zároveň je kladen důraz na stylovou hodnotu jednotlivých pravopisných variant. Největší úpravy proběhly v psaní přejatých slov, což odráží skutečnost, že do češtiny proudí velké množství neologismů z cizích jazyků. Nově přináší Pravidla samostatné seznamy zeměpisných, rodných a antických jmen, které jsou umístěny za pravopisný slovník. V oddíle Doporučená pravidla přepisování slov z cizích jazyků do češtiny je přidána kapitola Transkripce z jazyků užívajících znakové písmo nebo slabičné abecedy.

Poté, co byla vydána Pravidla 1993, vznikla kritika trojího typu: někteří kritici odmítali Pravidla jako celek, aniž by specifikovali konkrétní problém, avšak častější bylo, že Pravidla byla odsouzena jako celek, ale s uvedením jednotlivých problémů. Častokrát se objevovala dílčí kritika pravopisu konkrétních slov. Námitky se objevily zejména u problematiky psaní cizích slov. Kritika byla častokrát vyřčena z důvodů nedostatečné informovanosti o pravopisných změnách a pravopise jako takovém. (Svobodová, 1994)

Pravidla z roku 1957 nám přináší poměrně velké množství změn v jednotlivých pravopisných oblastech a upravuje i celkovou přehlednost jednotlivých pravidel, které předchozí příručka z roku 1941 řešila dosti chaoticky. Následující a zatím poslední pravopisná kodifikace pokračuje v některých úpravách, které započala kodifikace předchozí, ale změny nejsou v tak velkém rozsahu. Uvidíme, za jak dlouhou dobu se jazykovědci rozhodnou přistoupit k nové pravopisné příručce, a jakým směrem se bude český pravopis vyvíjet.

3 Adverbializovaná předložková spojení

3.1 Adverbializace

Adverbializací je definována jako „(...) postupný proces, jehož výsledkem je ustrnutí některých tvarů ohebných slovních druhů nebo frazeologických jednotek či příslovečných spojení a jejich přehodnocení v slovní druh neohebný, a to příslovce.“ (Dokulil, 1986, s. 498) Jde o proces, při němž slovní druh pozbývá svých morfosyntaktických a sémantických vlastností a nabývá vlastnosti, které mají příslovce. Tento způsob slovotvorby patří k nejproduktivnějším způsobům vzniku adverbíí. K adverbializaci dochází především u výrazů, které mají od původního významu odlišný či posunutý význam. Význam těchto výrazů by měl dovolovat, aby vzniklý výraz nabyl slovně druhového významu příslovce. Při adverbializaci dochází k vyřazení tvaru z paradigmatu, ke zrušení jeho gramatických kategorií a v závěrečné fázi k přehodnocení morfologické struktury tvaru. Ke ztrátě morfologických kategorií dochází zejména u tvarů, které se užívají ve větách ve stejné větňčlenské platnosti jako adverbia – tedy v platnosti příslovečného určení¹², případně příslovečné věty. U předložkových spojení dochází také k univerbizaci, tedy k splynutí předložky se tvarem jména a tím vzniká tzv. příslovečná spřežka. Původní předložková spojení můžeme rozložit, avšak jejich rozložitelnost závisí na tom, jak si uvědomuje slovní platnost jednotlivých jeho složek. Proces adverbializace je zcela ukončen až v případě, kdy nejsme schopni příslovce rozložit do původní podoby a častokrát ani nejsme schopni identifikovat, z čeho výraz vznikl (např. *vstříc, vůbec, stěží* atd.). (Knappová, 1973) Do procesu adverbializace přistupují různé faktory, které ji ovlivňují. Nejdůležitější je faktor vnější, neboli syntaktický, kdy ve funkci příslovečného určení považujeme za primární prostředky právě adverbia. To způsobuje, že na ostatní prostředky, které vystupují v této funkci sekundárně, je vyvíjen určitý tlak, aby se přizpůsobily adverbíím. Další je faktor vnitřní, který vyplývá z charakteru výrazu, jeho vnitřní struktury a umístění v paradigmatu. Například sklon k adverbializaci mají spíše výrazy se jmenným tvarem adjektiva; u útvarů se složenou adjektivní formou je sklon k adverbializaci slabší. Při adverbializaci předložkových spojení přistupuje ještě faktor vzájemného vztahu předložky a jména – čím větší je sémantická samostatnost předložky a jména, tím menší je šance na jejich splynutí. Ve spojeních, kde jsou oba členy na sobě silně závislé, probíhá adverbializace snadno. (Rusínová, 1972) Existují dva základní

---

¹² Nejčastěji jde o příslovečné významy, které určují kvalitu a okolnosti děje. Nejčastěji jde o určení způsobu, míry či zřetele. Méně častěji bývá místo a čas, zřejmě proto, že pro tyto významy mají příslovce menší počet výrazů, které by byly vhodné pro adverbializaci. (Knappová, 1973)

typy adverbializace – lexikální a frazeologická. Já se budu zabývat především lexikální adverbializací, protože sem se řadí právě adverbializovaná předložková spojení.

Lexikální adverbializace probíhá především u prostých nebo předložkových pádů substantiv, adjektiv, pronomin a numerálií, částečně, avšak v omezené míře i u některých tvarů verb (zejména transgresivní tvary). Výsledkem lexikální adverbializace mohou být ustrnulé pády původních substantiv (např. *bleskem, kvapem*), ustrnulé původní předložkové skupiny (např. *zátím, zpatra*), ustrnulé původní přechodníky, případně přechodníky s předložkou (např. *keleče, vkleče*) či ustrnulé věty (např. *jakbysmet, jaksepatří*). (*Nový encyklopedický slovník češtiny*)

Výsledkem frazeologické adverbializace je ustrnutí ustálených příslovečných spojení, obrátů nebo rčení větných i nevětných. Tento proces doprovází univerbizace, tedy transformace víceslovného pojmenování v jednoslovné. Tento postup tvoření příslovcí není v češtině obvyklý a většina výrazů takto vzniklých jsou stylisticky omezené či hovorové. Výsledkem frazeologické adverbializace bývají ustrnulé víceslovné frazémy (např. *hlava nehlava, zuby nehty*).

3.2 Adverbializace předložkových spojení

Příslovečné spřežky jsou předložkové výrazy, které prošly určitou měrou adverbializací. Vznikají sloučením jména s předložkou, a mají silnou tendenci ustrnout v jedno slovo. K příslovečným spřežkám se však většinou řadí i jiná ustrnulá příslovečná spojení (např. *bobudík*). (*Nový encyklopedický slovník češtiny*) Příslovečné spřežky se tvoří ze dvou plnovýznamových slov,¹³ nýbrž vznikají spojením slova neohebného s ohebným (např. *naboru*), nebo spojením dvou neohebných slov (např. *tamble*). U všech slovních druhů se tendence splynutí se slovem v příslovečnou spřežku neprojevuje stejně. V jedno slovo nejjednodušeji splývá předložka s příslovcem, protože jde pouze o začlenění předložky v platnosti prefixu do slova, ale nedochází zde ke změně slovního druhu. (Dokulil, 1959) V syntaxi vystupují ve větě ve funkci příslovečného určení zejména adverbia. Příslovečná spřežka vzniká tím, že ostatní prostředky, které vystupují ve funkci příslovečného určení druhotně, se adverbii přizpůsobují. Avšak vliv adverbii na předložkové výrazy není u všech druhů příslovečného určení stejný. Nejsilněji se projevuje u výrazů, které mohou vyjádřit kvalitu či okolnosti děje, nebo určení míry a zřetele (např. *načas, naznak, po pravdě, nadměru, vpůli* atd.) Jednoslovné výrazy, které vyjadřují určení času a místa nejsou v jazyce příliš hojně zastoupené. Při vyjadřování okolností místních a časových převládají víceslovné výrazy, u kterých je tendence

---

¹³ Avšak např. František Trávníček ve své *Mluvnici spisovné češtiny* (1951) uvádí jako spřežku i výraz, který vzniká spojením dvou ohebných, tedy plnovýznamových slov.

k adverbializaci slabší – např. *po roce, do týdne* atd. U těchto výrazů se projevuje velká sémantická samostatnost předložky a jména, po vyjádření významů zůstávají stejně důležité obě složky výrazu. To dokládá i řada výrazů, které jsou odlišné pouze předložkou či jménem – např. *do oběda, před obědem, po obědě/ do rána, do večera, do roka* atd. Podobný princip můžeme vidět také u výrazů, které vyjadřují způsob. Různé předložky či jména mohou vyjadřovat opačný význam – např. *po proudu, proti proudu/ na uzel, na mašli* atd. Právě tyto výrazy mají velmi malou tendenci se adverbializovat, protože obě dvě složky zde hrají stejně důležitou sémantickou roli. Čím více je jméno a předložka sémanticky spjata, tím větší šance na adverbializaci zde je. Ztráta samostatnosti předložky je zjevně viditelná u spojení, kde se předložka nemůže spojovat s dalšími jmény tak, aby vyjádřila podobný význam. Její význam se stává málo diferencovaným, a proto je na dané jméno silně vázána – např. *(je) na čase, žít (pobromadě)* atd. Méně často ztrácí svou sémantickou autonomii jméno. Bývá to, když jméno existuje mimo předložkové spojení v jiném významu, což nastává zejména u frazeologické adverbializace – např. *(vymřít) po meči, (jít na něco) od lesa* atd. U adverbializovaných předložkových můžeme pozorovat starší deklinační paradigma jazyka u výrazů, kde došlo k ustrnutí pádové formy jména. Někdy v těchto výrazech můžeme vidět jméno, jehož deklinační typ již zanikl, a proto nejde od jména utvořit nominativ (např. *najmě, všanc*). Může docházet také k hláskovému ustrnutí či dokonce zjednodušení. (Rusínová, 1972) Proces adverbializace je o to rychlejší, když předložka ztrácí svou schopnost vyjadřovat určité významy či vztahy. Sémantika předložky funguje pouze ve spojení s jedním konkrétním jménem, ale už není schopna vyjádřit podobný význam ve spojení s jinými jmény (např. *naopak*). V případě, kdy si předložka zachová svou konkrétní sémantiku a samostatnost, adverbializace probíhá pomaleji, nebo vůbec. (Knappová, 1973)

Český pravopis pracuje s hranicí slov tak, že jedno slovo od druhého odděluje mezerami. Avšak právě u adverbializovaných předložkových spojení někdy hranici mezi slovy nejde určit jednoznačně. Dochází k tomu, že si snadno přestáváme uvědomovat slovní platnost jednotlivých složek příslovečné spřežky. V pravopise se v těchto případech objevuje hojné kolísání kodifikačních pravidel, protože přechod mezi chápáním těchto výrazů jako jednoslovných spřežek a jako určité skupiny slov je plynulý. U této problematiky nám nemůže být nápomocná ani výslovnost, protože tady nenajdeme žádnou oporu. Pouze dohromady se mohou psát výrazy, v nichž se slovo po předložce odlišilo od vlastního příslovce svou podobou – např. *odjinud, odkud* atd. Předložky, které se pojí s genitivem a dativem se brání splnutí v příslovečnou spřežku. Tato tendence se nejvíce objevuje u předložek primárních – *k, o¹⁴, u*, a také u předložek sekundárních – *vedle, podle, krom(ě), proti* atd. Dohromady se v české pravopisné soustavě píše

---

¹⁴ U předložky *o* je její neschopnost utvořit příslovečnou spřežku dána tím, že takové spřežky nemají platnost příslovečného určení.

většinou spřežky, které vznikají spojením předložky a zájmena, či předložky a číslovky (např. *nato, nanic, nadto*). (Dokulil, 1959)

U adverbializace předložkových spojení je užíván slovotvorný způsob prefixálně-konverzní. Pro adverbializaci předložkových pádů substantiv se staly výchozí předložkové substantivní vazby označující místo, čas, projevy a vlastnosti člověka, části lidského těla a substantiva dějová. Výsledkem této adverbializace bývají příslovce místa, času, způsobu a míry. Nejčastěji probíhá adverbializace za účasti předložek *na, nad, o(b), pod, do, od(e), z/ze, s, k, po, při, v(z)* a *před* (např. *nahoru, podvečer, vzhůru* atd.). U adverbializace předložkových pádů adjektiv rozlišujeme adverbializaci jmenných adjektivních tvarů a adverbializaci složených adjektivních tvarů. Vznikají příslovce místa, času, způsobu a míry. Adverbializace zřídka probíhá u jmenných tvarů adjektiv, většinou jde o příslovce stavu, modální příslovce nebo jakostní příslovce.¹⁵ Příslovečné spřežky takto vzniklé si ve většině případů zachovávají svoji sémantiku. Adjektiva se nejčastěji pojí s předložkami *na, z/za, do, od a po* (např. *napravo, zleva, odjakživa* atd.). Při adverbializaci složených tvarů adjektiv bývají užívány tvary akuzativu singuláru neutra a pojí se s předložkami *mimo/za a po* (např. *po dobrém*). Adverbializace předložkových spojení u zájmen probíhá především u zájmena *to*, méně už u zájmen *každý, vše, nic, co, svůj*. Význam utvořených příslovečných spřežek bývá odlišný od původního významu, vznikají příslovce času, způsobu, modální příslovce a příslovce příčiny. Zájmena se adverbializují s předložkami *na, nad, pro, přes, za, bez, po, v, při, před a mezi* (např. *přesto, vtom, přítom, mezitím* atd.). Adverbializace předložkových pádů číslovek nastává zejména u číslovek řadových a u základních číslovek *jeden, půl, polovic*. Vznikají příslovečné spřežky, které nesou význam vyjadřující údaj, pokudikáté se děj uskutečňuje, příslovce vyjadřující časovou posloupnost, příslovce času, míry a způsobu. Pojí se s předložkami *po, za, z* (např. *zprvu, zjedno* atd.). U slovesných tvarů probíhá adverbializace konverzí. Výsledkem je několik adverbializovaných předložkových spojení, které vznikají z ustrnulých přechodníků (např. *vkleče, vsedě, vstoje*). (Dokulil, 1986)

3.3 Příslovečné spřežky v kodifikacích z let 1957 a 1993

Pravidla z roku 1957 rozšiřují poučení o příslovečných spřežkách, které je v kodifikaci z roku 1941 příliš stručné a nedostatečné. Kodifikace z roku 1941 obsahuje velmi jednoduché poučení – „Spojení podstatných jmen, zpodstatnělých jmen přídavných, některých zájmen a číslovek s předložkami nabývají někdy významu prostého příslovce. Pak je píšeme jako jedno slovo. (...)“

---

¹⁵ Adverbializovaná předložková spojení se tvoří ze jmenných tvarů jakostních příslovcí genitivu, akuzativu a lokálu singuláru.

(*Pravidla českého pravopisu*, 1941, s. 29). Je zde uveden seznam příslovečných spřežek, které se píší dohromady, avšak pouze pár příkladů těch spřežek, které se píší zvlášť. Nová kodifikace z roku 1957 s sebou přináší zásadní inovaci a snahu o větší uplatnění příslovečných spřežek v textu. Zásadně navyšují počet příslovečných spřežek, ale také dublet, které vznikají z předložkových vazeb. Větší tendence ke splyvání v jedno slovo se projevuje u spojení předložek s příslovci, naopak nejslabší šance ke splynutí v jedno slovo mají spojení předložky a přídavného či podstatného jména. Už Pravidla 1957 zavádí možnost dvojího chápání příslovečných výrazů – je na písícím zda výraz chápe jako příslovečnou spřežku a volí tedy psaní dohromady, nebo zda chápe výraz jako spojení slov a volí psaní zvlášť. Na tuto snahu později navazují Pravidla českého pravopisu z roku 1993. Jako jedno slovo se dle kodifikace 1957 píší výrazy, které již nejsou rozložitelné či výrazy, které se ve své rozložené podobě již neužívají. (Dokulil, 1959) U těchto výrazů je proces adverbializace zcela dokončen (např. *vzbůru, stěží, vstříc, zpátky*). Dále také u výrazů, kde se význam příslovečné spřežky značně liší od původního předložkového výrazu (např. *nahoru, dohromady, občas*). Ve všech ostatních případech jsou zavedeny dublety. Při recepci Pravidel 1957 ovšem nastal požadavek, který se pravidelně v historii pravopisných kodifikací opakuje – u dublet žádala široká veřejnost pouze jednu variantu psaní příslovečných výrazů. Dublety v kodifikaci mají své opodstatnění; u příslovečných výrazů je často krát možné dvojí pojetí stejného výrazu. (Kuchař, Váhala, 1970)

Kodifikace z roku 1993 pokračuje v pravidlech psaní příslovečných spřežek v práci, kterou započala již předchozí Pravidla. Odstraňují příslovečné spřežky, které se již neužívají a doplňují některé nové příslovečné spřežky, které vznikly v pravopisné praxi. Výklad o pravopisných spřežkách zůstává víceméně beze změny, objevují se pouze drobné úpravy. Větší úpravou, kterou nová Pravidla provedla, je odstranění poučky tvoření příslovečných spřežek s přeneseným významem – „Tvoří se hlavně při přeneseném významu (...), v konkrétních hmotných situacích pak při určování stavu (*šaty dozelená*, tj. nazelenalé); při významu dějovém bývá spíše předložkový výraz (*natřít na zeleno, obarvit na modro*).“ (*Pravidla českého pravopisu*, 1957, s. 71). Tuto drobnou sémantickou odlišnost Pravidla 1993 ruší a zavádí psaní příslovečného výrazu dubletně bez ohledu na významový rozdíl.

Poslední kodifikace nepřinesla závažné změny v problematice příslovečných spřežek. V následující kapitole, která bude věnována výzkumu psaní příslovečných spřežek, je zachyceno, jakým směrem se ubírá současná pravopisná praxe. Konkrétní spřežky, které byly odstraněny či přidány v Pravidlech 1993, jsou uvedeny v rámci výzkumu příslovečných spřežek v kapitole číslo čtyři.

4 Výzkum adverbializovaných předložkových spojení z kodifikací v Českém národním korpusu

4.1 Metodika studie

V této části práce jsem se zaměřila nejprve na popis rozdílů psaní adverbializovaných předložkových spojení v kodifikacích z let 1957 a 1993. Na základě výzkumu obou kodifikací jsem určila spřežky, které byly přidány, či odstraněny v novější kodifikaci a vybrala jsem ty, které byly v nové kodifikaci vyhodnoceny jako problematické na psaní. Tento výběr jsem podložila četností výskytu v korpusu SYN verze 7.

V dalším kroku jsem si určila 230 variant adverbializovaných předložkových spojení, které jsem vybrala z Pravidel českého pravopisu 1993. Zvolila jsem 154 spojení, které jsou dle kodifikace správné a 76 chybných variant. Ze studie chybných variant jsem stanovila, jak dobře nebo špatně je naplněno fungování Pravidel českého pravopisu z roku 1993. Na základě výzkumu uvádím nejčastěji užívaná adverbializovaná předložková spojení, ale také spojení, která se užívají minimálně, a může tedy dojít k jejich zrušení. Poté jsem zpracovala návrhy na vytvoření dublet ze špatných variant, ale také návrhy na zrušení variant, které jsou zavedeny, ale neužívají se, což dokazuje četnost výskytu v korpusu.

Při výzkumu jsem pracovala s korpusem SYN verze 7, ve kterém jsem si vytvořila subkorpus složený z textů, které byly publikovány v roce 1993 a později, protože jsem potřebovala zjistit, jaké funkčnosti dosáhla poslední kodifikace. Dále jsem použila také korpus Araneum Bohemicum Maximum (Czech 15.04) 3,20 G, který vytvořil Vladimír Benko. Tento korpus je tvořen články z webu, kde je zahrnut nejen profesionální obsah, ale také texty neprofesionálního charakteru (např. texty z blogů). Údaje mi posloužily pro ilustraci toho, jak s adverbializovanými předložkovými spojeními nakládají běžní uživatelé jazyka, tedy neprofesionální píšící. Ve svém výzkumu jsem se zabývala také tím, zda můžeme předpokládat některé zrušení dublet či naopak zavedení nových dublet. K tomuto účelu jsem užila kromě korpusu SYN verze 7 také korpus SYN2006PUB, který zahrnuje texty z let 1989 až 2004. Vytvořila jsem subkorpus složený z textů vydaných od roku 1989 až do roku 1992, abych mohla uvést, jaký byl vývoj před vydáním poslední kodifikace. Na základě získaných dat jsem se pokoušela zjistit stoupající či klesající trend v četnosti používání daných předložkových spojení.

Při vyhledávání v korpusech jsem užila dva typy dotazu – pokročilý, ve kterém jsem charakterizovala, že hledaný výraz má být adverbium a jednoduchý, kde jsem tuto kategorizaci neužila. Pro ilustraci uvádím příklady korpusových příkazů, které jsem obměňovala dle potřeby.

Pokročilé typy dotazu jsou např. [lemma="nahoru" & pos="D"]; [lemma="na"][lc="ven" & pos="D"]; [lemma="o"][lc="sto"][lemma="šest" & pos="D"] nebo [lemma="na"][lc="ven"]; [lemma="o"][lc="sto"][lc="šest"]. Uvedené výsledky nemusí být zcela přesné, protože v korpusech je prováděna anotace za pomoci počítače, který nemusí jednotlivé jevy dobře rozpoznat a následně označit.

Cílem tohoto výzkumu je ukázat, jaké změny nastaly v posledních dvou kodifikacích a do jaké míry se pravidla psaní adverbializovaných předložkových spojení z kodifikace 1993 uplatnila v pravopisné praxi. Na základě získaných dat jsem stanovila úspěšnost pravopisných pravidel z roku 1993, ale také hypotézy, které budou předpokládat další vývoj pravopisné praxe. Vzhledem k tomu, že od posledního vydání Pravidel českého pravopisu uplynulo již dvacet šest let, máme díky ČNK dostatečné množství textů, které současnou pravopisnou praxi přibližují.

4.2 Rozdíly mezi pravidly psaní adverbializovaných příslovečných spojení v kodifikacích 1957 a 1993

U příslovečných spřežek, které vznikají ze spojení substantiva a prepozice, kodifikace 1993 zavádí dubletní tvary *načas*, *popravdě*, *vmžiku*, *popořádku*. Tyto tvary se dle kodifikace 1957 mohly psát pouze odděleně. U spřežky *na polovic* je zavedena dubletní varianta s mezerou – do té doby užíváno pouze psaní dohromady. Nově je přidáno příslovečné spojení *obrok/ob rok*, které lze psát dvojitým způsobem. (Viz Tab. 1)

Tab. 1 Výskyt nově zavedených substantivních tvarů příslovečných spřežek

Přísl. spřežka	Výskyt v korpusu (PP) ¹⁶	Výskyt v korpusu (JP) ¹⁷
načas	9 154	9 658
popravdě	7 686	16 813
vmžiku	1 740	1 828
popořádku	1 705	1 742
na polovic	0	553
ob rok	0	504
obrok	0	331

Jak nám ukazuje tabulka č. 2, kodifikace 1993 přinesla tvary, které mají poměrně velkou četnost užití. Kodifikace 1993 zavedla tvar *popravdě*, který se užívá více než dříve zavedená dubleta

¹⁶ Vyhledáno pomocí pokročilého příkazu – např. [lemma="nahoru" & pos="D"].

¹⁷ Vyhledáno dle jednoduchého příkazu – např. [lemma="napodiv"].

po pravdě. Zároveň nenastává stav, že by jedna varianta psaní vytlačila druhou, naopak jsou užívány obě dvě.

Tab. 2 Výskyt substantivních tvarů spřežek zavedených kodifikací 1957

Přísl. spřežka	Výskyt v korpusu (PP)	Výskyt v korpusu (JP)
na čas	0	51 091
po pravdě	0	14 770
v mžiku	0	5 135
po pořádku	0	1 313
napolovic	548	585

K již zavedeným tvarům *nastejno*, *naležato*, *nahladko*, *nakyselo*, *nakoso*, *nazapřenou*, které však dle kodifikace 1957 byly psány pouze dohromady, nová Pravidla zavádí dubletní tvary psané zvlášť. Při porovnání tabulek č. 3 a 4 je vidět, že tyto tvary byly do pravopisné praxe implementovány a užívají se. Mezi nově zavedené tvary příslovečných spřežek patří *přinejlepším* a *nadzemně*. Spřežka *přinejlepším* je využívána v poměrně hojném počtu, avšak tvar *nadzemně* je užíván minimálně.

Tab. 3 Výskyt adjektivních tvarů spřežek zavedených kodifikací 1993

Přísl. spřežka	Výskyt v korpusu (PP)	Výskyt v korpusu (JP)
na stejno	0	217
přinejlepším	2 672	2 672
na ležato	62	62
na hladko	0	48
na kyselo	0	404
na koso	0	134
na zapřenou	0	703
nadzemně	3	3

Tab. 4 Výskyt adjektivních tvarů spřežek zavedených kodifikací 1957

Přísl. spřežka	Výskyt v korpusu (PP)	Výskyt v korpusu (JP)
nastejno	3 948	3 948
naležato	880	880
nahladko	55	55
nakyselo	296	296
nazapřenou	12	12
nakoso	183	183

U příslovečných spřežek, které jsou tvořeny ze zájmen nebo číslovek, kodifikace 1993 zavádí dubletní tvary. Spřežka *zanic* byla dle Pravidel 1957 psána výhradně dohromady, nová kodikace přináší i variantu psaní s mezerou *za nic*. Tato varianta byla píšíci veřejností přijata velmi

dobře, protože je užívána v 96,95 % případů. Pravopisná pravidla 1993 uvádí dubletu také při psaní *zaprvé*, *zadruhé*, do té doby psáno pouze odděleně. V tomto případě je stále více užívána varianta z roku 1957, tedy varianta s mezerou, ale přesto je psaní dohromady užíváno.

Tab. 5 Výskyt zájmenných a číslovkových tvarů spřežek zavedených kodifikací 1993

Přísl. spřežka	Výskyt v korpusu (PP)	Výskyt v korpusu (JP)
za nic	0	23 927
zaprvé	17 469	17 469
zadruhé	12 413	12 413

Tab. 6 Výskyt zájmenných a číslovkových tvarů spřežek zavedených kodifikací 1957

Přísl. spřežka	Výskyt v korpusu (PP)	Výskyt v korpusu (JP)
zanic	754	754
za prvé	0	29 608
za druhé	0	63 971

Kolektiv, který vytvořil Pravidla českého pravopisu 1993, vyhodnotil některé jevy jako problematické na psaní (viz. Tab. 7). Tyto případy jsem seřadila sestupně dle výskytu v korpusu při užití jednoduchého příkazu – např. [lemma=“na“] [lc=“čase“]. Mezi nejčastěji užívané varianty spřežek patří tvary *na čase* a *s podívem*. Spřežka *spodívem* je užívána dle korpusu SYN verze 7 pouze 0,43 % případů, její varianta *s podívem* psána s mezerou je užívána v 99,57 % případů. Vzhledem k tomu, že spřežka ve variantě psané dohromady není užívána ani v 5 % případů, navrhuji tedy zrušení dubletního tvaru. Mezi velmi málo užívané spřežky patří tvar *odjaktěživa*, který má pouze 44 výskytů v korpusu. Je to tvar poměrně archaický, proto bych navrhla jeho úplné odstranění.

Tab. 7 Problematické tvary z kodifikace 1993

Přísl. spřežka	Výskyt v korpusu (PP)	Výskyt v korpusu (JP)
na čase	0	51 091
s podívem	0	13 762
dodneška	7 159	9 524
načase	9 296	9 370
protizákonně	2 227	2 227
vskrytu	512	550
spodívem	57	59
odjaktěživa	44	44

Nová Pravidla českého pravopisu 1993 přistupují také k rušení některých tvarů spřežek. Ve většině případů bylo zrušení těchto spřežek zvoleno správně, protože se velmi málo užívají

(viz. Tab. 8). Nesprávně byla zvolena spřežka *na jedno*, která je stále užívána. Poměrně velký výskyt můžeme vidět také u spřežky *vnově* a *za starodávna*. U těchto spřežek navrhuji znovuzavedení.

Tab. 8 Spřežky zrušené kodifikací 1993

Přísl. spřežka	Výskyt v korpusu (PP)	Výskyt v korpusu (JP)
vnově	69	69
zdrobna	0	4
za starodávna	0	54
nadlouze	0	1
na dlouze	15	15
nanejhůř	9	9
nanejhůře	0	0
na jedno	0	58 407
nablízce	0	0
nanejlépe	0	0
nanejlíp	0	0
odpůldny	0	1
pospod	0	0
podspod	0	1
pospodu	0	0
podál	0	19
předkročmo	0	0
přínožmo	0	0

Výskyt v korpusu nám ukazuje, že úpravy zavedené Pravidly českého Pravopisu 1993 byly do pravopisné praxe zavedeny velmi dobře. Nově zavedené dublety se implementovaly do jazyka a užívají se v poměrně značné míře. Objevuje se několik příkladů, kde nová Pravidla pochybila – např. při odstranění některých spřežek, které se nadále užívají. Avšak ve většině případů byla pravidla kodifikace z roku 1993 implementována dobře a zaužívala se.

4.3 Adverbializovaná předložková spojení z kodifikace 1993 a jejich užití v korpusu

V této části výzkumu jsem pracovala se 230 variantami adverbializovaných příslovečných spojení, které jsem porovnávala v korpusech SYN verze 7 a Araneum Bohemicum Maximum (Czech 15.04) 3,20 G. Na základě výzkumu v korpusech uvádím deset nejčastěji užívaných adverbializovaných předložkových spojení v obou korpusech a jejich výskyt. Do výběru nejčastěji užívaných spřežek se dle Araneum Bohemicum Maximum dostaly i špatné varianty spřežek (vyznačené červeně),

protože v tomto korpusu se projevuje větší tendence v chybovosti, vzhledem k tomu že je užíván i neprofesionálními píšícími.

Tab. 9 Nejčastěji užívané spřežky dle korpusu SYN V7

Přísl. spřežka	Výskyt v korpusu (PP)	Výskyt v korpusu (JP)
přítom	1 499 914	1 499 914
občas	506 907	506 907
dodnes	315 580	315 580
příčemž	307 725	307 725
doslova	306 696	306 696
dohromady	303 034	303 034
najednou	300 667	360 066
dopoledne	284 092	340 202
dopředu	241 334	241 334
zdaleka	196 563	196 563

Tab. 10 Nejčastěji užívané spřežky dle korpusu Araneum Bohemicum Maximum

Přísl. spřežka	Výskyt ABM
nahoru	1 121 768
na horu	485 249
na začátku	465 321
nazačátku	330 986
nablízko	241 938
na blízko	197 033
naboso	177 393
na boso	153 766
načas	142 277
na čas	130 401

Výsledky výskytů v korpusu SYN V7 a Araneum Bohemicum Maximum nejsou příliš rozdílné, avšak můžeme zde spatřit tendenci k vyrovnávání rozdílů výskytu u jednotlivých dvojtvarů, či naopak tendenci radikalizace jedné varianty na úkor druhé. Největší rozdíly mezi oběma korpusy jsou zachyceny v tabulce č. 11.

Tab. 11 Rozdíly mezi korpusy SYN V7 a ABM

Přísl. spřežka	Výskyt v korpusu SYN V7 (PP)	Výskyt v korpusu SYN V7 (JP)	Výskyt [%]	Výskyt v ABM	Výskyt [%]
odkdy	7 633	7 633	70,4 %	3 012	37,86 %
od kdy	3 209	3 209	29,60 %	4 944	62,14 %
odnedávna	334	334	57,69 %	159	47,46 %
od nedávna	0	245	42,31 %	176	52,54 %
ostošest	3 026	3 026	51,47 %	1 310	35,63 %
o sto šest	0	2 853	48,53 %	2 367	64,37 %
odmala	13 158	13 158	80,49 %	2 944	38,56 %
od mala	0	3 189	19,51 %	4 690	61,44 %
dokdy	8 323	8 323	59,79 %	1 388	21,10 %
do kdy	5 597	5 597	40,21 %	5 189	78,9 %
podobojí	349	802	59,72 %	770	49,42 %
pod obojí	0	541	40,28 %	788	50,58 %
polehku	0	33	80,49 %	20	50 %
po lehku	0	8	19,51 %	20	50 %
ze začátku	0	0	0 %	2 202	100 %
zezačátku	0	22	100 %	0	0 %
začerstva	303	303	60,6 %	213	44,65 %
za čerstva	0	197	39,40 %	264	55,35 %
zamlada	5 604	5 604	68,61 %	1 774	43,15 %
za mlada	0	2 564	31,39 %	2 337	56,85 %
zanic	754	754	3,05 %	0	0 %
za nic	0	23 927	96,95 %	18 069	100 %

Z 230 tvarů jsem si určila 74 variant, které jsou dle kodifikace chybné. Na základě výskytu v korpusu SYN verze 7 a korpusu Araneum Bohemicum Maximum jsem zjistila, že pouze sedm špatných variant spřežek převyšuje v počtu výskytů jejich kodifikačně správný protějšek. V těchto případech přistupuji k zavedení dublety ze špatné varianty, protože k tomu směřuje přirozený vývoj psané češtiny. Velký rozdíl ve výskytu špatné varianty a varianty správné je u spřežek *zadlouho/za dlouho*, *naven/na ven*, *zčas/za čas*. V těchto případech špatná varianta značně přesahuje variantu, kterou kodifikace určuje jako správnou. Menší rozdíl mezi těmito variantami nastává u spojení *nablízko/na blízko*, *odvždy/od vždy* a u spřežek *zajedno/za jedno*. U spojení *ze začátku/zezačátku* vidíme značný rozdíl mezi oběma korpusy – v korpusu SYN verze 7 se užívá pouze varianta špatná, tedy varianta bez mezery, naopak v korpusu Araneum Bohemicum Maximum se užívá výhradně varianta dobrá. I přesto, že je u tohoto spojení značná rozkolísanost užití se uchyluji k zavedení dublety, protože počet výskytů špatné varianty není zanedbatelný. (Viz. Tab. 12)

Tab. 12 Nově zavedené dublety ze špatných tvarů spřežek

Přísl. spřežka	Výskyt v korpusu SYN V7 – PP ¹⁸	Výskyt v korpusu SYN V7 – JP ¹⁹	Výskyt [%]	Výskyt v ABM ²⁰	Výskyt [%]
nablízko	1 161	1 161	49,01 %	881	24,34 %
na blízko²¹	1 206	1 208	50,99 %	2 739	75,66 %
zadlouho	137	137	14,27 %	72	8,39 %
za dlouho	823	823	85,73 %	786	91,61 %
naven	0	7	1,49 %	21	1,79 %
na ven	462	462	98,51 %	1 152	98,21 %
odvždy	11	11	22,92 %	22	35,48 %
od vždy	37	37	77,08 %	40	64,52 %
ze začátku	0	0	0 %	2 202	100 %
zezačátku	0	22	100 %	0	0 %
začas	1 142	1 142	4,56 %	326	1,77 %
za čas	0	23 906	95,44 %	18 139	98,23 %
zajedno	6 915	6 915	33,13 %	2 311	22,70 %
za jedno	0	13 960	66,87 %	7 871	77,3 %

V dalším kroku jsem vybrala dvojice variant spřežek, u kterých lze předpokládat, že by při dalším pravopisném vývoji mohla špatná varianta převýšit výskyt správné varianty a mohlo by dojít k zavedení dublety ze špatné varianty. Při těchto hypotézách jsem musela pracovat také s korpusem SYN2006PUB, abych zjistila, jak probíhá vývoj. Protože jsem nepracovala se stejně velkými korpusy, musela jsem užít hodnotu i.p.m., která zachycuje počet výskytů v hypotetickém korpusu o milionu pozic. Při předpokládaném zavedení dublety ze špatné varianty by se měla hodnota i.p.m. v korpusu SYN V7 navyšovat, avšak jak vidíme u variant *od kdy* a *nad to* se projevuje tendence opačná – tedy hodnota i.p.m. se snižuje. U varianty *do kdy* se hodnota i.p.m. navýšila, ale pouze o nepatrné množství (0,04). Na základě těchto dat vidíme, že při dalším pravopisném vývoji nelze předpokládat zavedení dalších dublet ze špatných variant.

¹⁸ Vyhledáno pomocí pokročilého příkazu – např. [lemma="nablízko" & pos="D"].

¹⁹ Vyhledáno dle jednoduchého příkazu bez specifikace slovního druhu – např. [lemma="na"][lc="ven"].

²⁰ Výskyt v korpusu Araneum Bohemicum Maximum (Czech, 15.04) 3,20 G.

²¹ Červeně jsou vyznačeny tvary, které jsou dle posledních pravopisných pravidel nesprávné.

Tab. 13 Předpokládané zavedení dublety ze špatné varianty (výskyt v korpusech dle pokročilého příkazu)

Přísl. spřežka	Výskyt v korpusu SYN V7 – PP	i.p.m.	Výskyt v korpusu SYN2006PUB – PP	i.p.m.
odkdy	7 633		23	
od kdy	3 209	0,64	20	1,07
nadto	9 961		71	
nad to	0	0	0	0
dokdy	8 323		32	
do kdy	5 597	1,11	20	1,07

Tab. 14 Předpokládané zavedení dublety ze špatné varianty (výskyt v korpusech dle jednoduchého příkazu)

Přísl. spřežka	Výskyt v korpusu SYN V7 – JP	i.p.m.	Výskyt v korpusu SYN2006PUB – JP	i.p.m.
odkdy	7 633		23	
od kdy	3 209	0,64	20	1,07
nadto	9 961		71	
nad to	3 919	0,78	16	0,86
dokdy	8 323		32	
do kdy	5 597	1,11	20	1,07

V další fázi jsem se zabývala možností odstranění některých dubletních variant, které se užívají v malém množství. Pro odstranění dublet jsem si stanovila pravidlo, že k odstranění spřežky může dojít, pokud je její výskyt pod pět procent. Tabulka č. 15 ukazuje, že pod pětiprocentní užití klesly tvary *z hluboka*, *po případě*, *z daleka*. Nulový výskyt můžeme vidět u spřežek *předpolednem*, *předvečerem*, kde se uplatňuje pouze psaní s mezerou v obou korpusech, proto variantu bez mezery ruším. U tvaru *zaníc* se dokonce v korpusu Araneum Bohemicum Maximum objevuje nulový výskyt. V případě tvarů *na ruby* a *do nedávna* jsem se rozhodla tyto tvary ponechat, protože korpus Araneum Bohemicum Maximum vykazuje výskyt tvarů nad pět procent. Minimální výskyt obou variant spřežky se objevuje u spojení *obchvíli/ob chvíli* a *předpradávnem/před pradávnem*, proto obě tyto varianty odstraňuji. (Viz. Tab. 15)

Tab. 15 Návrhy na zrušení variant z kodifikace 1993

Přísl. spřežka	Výskyt v korpusu SYN V7 – PP	Výskyt v korpusu SYN V7 – JP	Výskyt [%]	Výskyt v ABM	Výskyt [%]
zhluboka	12 730	12 730	99,31 %	12 775	97,58 %
z hluboka	0	88	0,69 %	317	2,42 %
popřípadě	55 084	55 084	99,3 %	70 384	98,23 %
po případě	0	387	0,70 %	1 268	1,77 %
zdaleka	196 563	196 563	98,61 %	88 287	97,55 %
z daleka	0	2 776	1,39 %	2 213	2,45 %
zanic	754	754	3,05 %	0	0 %
za nic	0	23 927	96,95 %	18 069	100 %
naruby	15 425	15 425	96,84 %	7 362	91,2 %
na ruby	0	504	3,16 %	710	8,80 %
donedávna	58 734	58 734	96 %	17 873	87,22 %
do nedávna	0	2 450	4 %	2 620	12,78 %
obchvíli	0	0	0 %	0	0%
ob chvíli	0	3	100 %	1	100 %
předpolednem	0	0	0 %	0	0 %
před polednem	0	33 048	100 %	5 414	100 %
předpradávnem	0	0	0 %	0	0 %
před pradávnem	0	10	100 %	5	100 %
předvečerem	0	0	0 %	0	0 %
před večerem	0	710	100 %	598	100 %

Mezi další poměrně málo užívané spřežky patří tvary uvedené v tabulkách č. 16 a 17. Pokud budeme předpokládat jejich následné zrušení, musí se i.p.m. v korpusu SYN V7 snižovat. Avšak ani v tomto případě se mi dle porovnání s korpusem SYN2006PUB tato tendence nepotvrdila. Vzhledem k tomu, že se hodnota i.p.m. více či méně navyšuje, nemůžeme očekávat jejich budoucí ústup, ale naopak se v kodifikaci pravděpodobně udrží. (Viz. Tab. 16 a 17)

Tab. 16 Předpokládané zrušení dublety zavedené v kodifikaci 1993 (výskyt v korpusech dle jednoduchého příkazu)

Přísl. spřežka	Výskyt v korpusu SYN V7 – PP	i.p.m.	Výskyt v korpusu SYN2006PUB – PP	i.p.m.
naboso	4 021		7	
na boso	0	0	0	0
dohola	3 848		19	
do hola	0	0	0	0
pokaždé	159 471		325	
po každé	0	0	0	0
zblízka	54 214		124	
z blízka	0	0	0	0

Tab. 17 Předpokládané zrušení dublety zavedené v kodifikaci 1993 (výskyt v korpusech dle pokročilého příkazu)

Přísl. spřežka	Výskyt v korpusu SYN V7 – PP	i.p.m.	Výskyt v korpusu SYN2006PUB – PP	i.p.m.
naboso	4 021		7	
na boso	269	0,05	0	0
dohola	3 848		19	
do hola	278	0,06	1	0,05
pokaždé	159 471		325	
po každé	9 157	1,82	18	0,96
zblízka	54 214		124	
z blízka	3 077	0,61	5	0,27

Závěr

V této bakalářské práci jsem se zaměřila na výzkum adverbializovaných předložkových spojení z kodifikací 1957 a 1993. V této studii jsem využila data z Českého národního korpusu. Pracovala jsem s korpusem SYN verze 7, SYN2006PUB a s webovým korpusem Araneum Bohemicum Maximum (Czech 15.04) 3,20 G.

Nejprve jsem přistoupila k popsání rozdílů mezi oběma kodifikacemi; tyto rozdíly jsem podložila výskytem v korpusem SYN verze 7. Získaná data vypovídají, že změny, ke kterým se kodifikace 1993 uchýlila, se ve většině případů začlenily do praktického užití. Následně jsem pracovala pouze se spřežkami, které obsahuje kodifikace 1993. Z těchto spojení jsem si vybrala 230 variant, mezi které jsem zařadila i špatné varianty. Na základě získaných dat jsem zjistila, že uživatelé jazyka ve většině případů respektují pravidla, která zavedla kodifikace 1993. U některých chybných variant spřežek se objevují malé výskyty, avšak tyto jevy jsou obsaženy v textech profesionálního charakteru – např. novinové zprávy atd. V profesionálních textech by se tyto jevy objevovat neměly, protože tyto texty bere podvědomě veřejnost jako jakousi autoritu, vzor a u takovýchto textů očekáváme jazykovou správnost. V práci jsem navrhla také varianty, ze kterých by měla být vytvořena dubleta, ale také varianty, které mohou být zrušeny z důvodu velmi malého užívání. Uvedla jsem svoji hypotézu toho, jakým směrem se bude ubírat vývoj psaní příslovečných spřežek. Z hypotézy vyplývá, že nemůžeme očekávat ústup některých dublet, či narůst užití špatné varianty. Pro úplnost mého výzkumu jsem přistoupila k sesbírání dat z webového korpusu Araneum Bohemicum Maximum, který nám ilustruje, jak nakládají neprofesionální uživatelé jazyka s psaním příslovečných spřežek. Korpus ukazuje, že zde nastává pouze vyrovnávání užití některých variant spojení, nebo naopak jejich vyhranění směrem k psaní jedné varianty, avšak rozdíly mezi korpusem SYN verze 7 a Araneum Bohemicum Maximum nejsou markantní. Nalezla jsem pár rozdílů mezi korpusem, které nastaly, a ty uvádím v tabulce.

Výzkum korpusových dat psaní adverbializovaných předložkových spojení ukázal, že poslední zavedená kodifikace přinesla pravidla, která velmi dobře přijala pravopisná praxe. Pravidla jsou ve většině případů respektována, pouze u minima případů dochází k tomu, že výskyt špatné varianty převyšuje výskyt kodifikačně správné varianty. Téma výzkumu účinnosti kodifikace můžu využít i při mé další odborné práci. Mohu se zaměřit na výzkum dalších problematických oblastí kodifikace.

Anotace

Autor práce: Burdová Petra

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název práce: Adverbializovaná předložková spojení z kodifikací v kodifikaci z let 1957 a 1993

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.

Počet znaků: 74 669

Počet příloh: 1

Počet titulů použité literatury: 32

Klíčová slova: kodifikace, příslovečná spřežka, adverbializace, pravopis, adverbializovaná předložková spojení, Český národní korpus, pravopisná pravidla

Bakalářská práce se zabývá adverbializovanými předložkovými spojeními z pravopisných kodifikací z let 1957 a 1993. Cílem práce je ukázat, do jaké míry byly píšíci veřejností přijaty úpravy psaní příslovečných spřežek, které byly provedeny v těchto kodifikacích. Práce je postavena na výzkumu z Českého národního korpusu a vytěžená data nám ukazují, jak se s příslovečnými spřežkami nakládá v současnosti. Na základě získaných dat přináší práce návrh na zrušení neužívaných dublet, návrh na zavedení nových dublet, či předpokládaný vývoj psaní příslovečných spřežek v dalších letech.

Resume

This bachelor thesis is focused on research of adverbialized prepositional words from orthography rules 1957 and 1993. For this research I used data from Czech national corpus. I worked with corpuses SYN version 7, SYN2006PUB and with web corpus Araneum Bohemicum Maximum (Czech 15.04) 3,20 G.

Firstly I described differences between both orthography rules and then I verified these differences in corpus SYN version 7. From collected data we can see that changes made in orthography rules 1993 were mostly implemented into the practical use. Afterwards I was working only with prepositional words from orthography rules 1993. From these words I have chosen 230 words, with wrong variants included. Based on collected data I found out, that language users are mostly respecting rules implemented by codification 1993. In thesis I proposed wrong variants from which might be created doubleform of adverbialized prepositional word and I also proposed which variant should be removed from the actual codification for reason of minor frequency of use. I mentioned my hypothesis about future progress of way how we write adverbialized prepositional words. From my hypothesis we can conclude, we can not expect decreased using of some doubleforms, or increased using of wrong variant of adverbialized prepositional word. As the finalization of my research, I collected data from web corpus Araneum Bohemicum Maximum. I used this corpus for illustration how common language users deal with writing of adverbialized prepositional words. The corpus shows us that differences in frequency of use of both variants are getting smaller, or in some cases we can see using more or less only one variant. However, differences between corpus SYN version 7 and Araneum Bohemicum Maximum are not significant. Differences, I find out, you can see in the included table.

According to results of the research we can conclude that the latest codification brought rules, which were successfully accepted by practical use. Rules are mostly respected, only in few cases use of wrong variant surpasses use of correct variant.

Použitá literatura

BENKO, V.: *Araneum Bobemicum Maximum, verze 15.04*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

BERMEL, Neil. Pravidla jako cukr nebo bič? Pravopis v Českém národním korpusu (1. část). *Naše řeč* [online]. 2008, 91(1) [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7973>

Co přinášejí nová Pravidla českého pravopisu. Praha: Učit. unie, 1991. ISBN 80-900147-2-0.

ČERMÁK, F. – DOLEŽALOVÁ-SPOUSTOVÁ, D. – HLAVÁČOVÁ, J. – HNÁTKOVÁ, M. – JELÍNEK, T. – KOCEK, J. – KOPŘIVOVÁ, M. – KŘEN, M. – NOVOTNÁ, R. – PETKEVIČ, V. – SCHMIEDTOVÁ, V. – SKOUMALOVÁ, H. – Šulc, M. – VELÍŠEK, Z.: *SYN2006PUB: korpus psané publicistiky*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

DANEŠ, František. *Píšeme podle nových pravidel*. Praha: Orbis, 1958. Edice Novinářského studijního ústavu.

DANEŠ, František. Porady o nových Pravidlech českého pravopisu. *Naše řeč* [online]. 1953, 36 (3-4) [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4287>

DANEŠ, František a Josef FILIPEC. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 1978.

DOKULIL, Miloš. Hranice slov v písmě. *Naše řeč* [online]. 1959, 42(1-2) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4667>

DOKULIL, Miloš. *Mluvnice češtiny*. Vědecký redaktor Jan Petr. Díl. 1. Fonetika. Fonologie. Morfonologie a morfemika. Tvoření slov. Praha: Academia, 1986.

HLAVSA, Zdeněk a Olga MARTINCOVÁ. Nová Pravidla českého pravopisu. *Český jazyk a literatura*. 1991/1992, 42(3-4), s. 49-54, s. 116-120.

HRUŠKOVÁ, Zdeňka a Václav KŘÍSTEK. Pravopis jako integrální součást jazykové kultury. ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ (ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD). *Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti*. Praha: Academia, 1979, s. 152-157.

Internetová jazyková příručka [online]. Ústav pro jazyk český, AV ČR [cit. 2019-04-18]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>

KNAPPOVÁ, Miloslava. K otázkám adverbializace. *Slovo a slovesnost* [online]. 1973, 34(2) [cit. 2019-03-30]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=3954>

KUCHAŘ, Jaroslav a František VÁHALA. Ohlas nového vydání Pravidel pravopisu a dnešní pravopisná praxe. *Naše řeč* [online]. 1960, 43(1-2) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=4733>

KŘEN, M. – CVRČEK, V. – ČAPKA, T. – ČERMÁKOVÁ, A. – HNÁTKOVÁ, M. – CHLUMSKÁ, L. – JELÍNEK, T. – KOVÁŘÍKOVÁ, D. – PETKEVIČ, V. – PROCHÁZKA, P. – SKOUMALOVÁ, H. – ŠKRABAL, M. – TRUNEČEK, P. – VONDŘIČKA, P. – ZASINA, A.: *Korpus SYN, verze 7 z 29. 11. 2018*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2017. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

MARTINCOVÁ, Olga. *O nových Pravidlech českého pravopisu*. (Podle předn. pro učit. veřejnost). Praha: Pražské centrum vzdělávání pedagogických pracovníků, 1992.

Názory na úpravu českého pravopisu. Praha, 1968.

Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. Masarykova univerzita, Brno [cit. 2019-03-30]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník>

PLESKALOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin české jazykové a bohemistiky*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1523-5.

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů. Praha: Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu, 1941, LXIII, 192 s.

Pravidla českého pravopisu. Editor Bohuslav HAVRÁNEK, editor František TRÁVNÍČEK. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957, 477 s.

Pravidla českého pravopisu: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Vydání 1. (s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR). Praha: Academia, 1993, 391 s. ISBN 80-200-0475-0.

RUSÍNOVÁ, Zdenka. *O adverbializaci předložkových výrazů*. Jazykovedný časopis. 1972, 23(2), s. 182-185.

SEDLÁČEK, Miloslav. K vývoji českého pravopisu. Část 1. *Naše řeč* [online]. 1993, 76(2) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7120>

SEDLÁČEK, Miloslav. K vývoji českého pravopisu. Část 2. *Naše řeč* [online]. 1993, 76(3) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7137>

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Vyd. 2., opr. a dopl. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0493-9.

Slovník spisovného jazyka českého [online]. Ústav pro jazyk český, AV ČR, 2011 [cit. 2019-04-18].
Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

SVOBODOVÁ, Ivana. Sto a několik dní Pravidel českého pravopisu v jazykové poradně (Příspěvek sociologicko-lingvistický). *Naše řeč* [online]. 1994, 77(1) [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7173>

ŠLOSAR, Dušan a Radoslav VEČERKA. *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Vyd. 3., opr. a dopl. Editor Jan DVOŘÁK, editor Petr MALČÍK. Brno: Host, 2009, 178 s. ISBN 978-80-7294-311-1.

VÁHALA, František. Nové vydání Pravidel českého pravopisu. *Naše řeč* [online]. 1958, 41(1-2) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4599>

VÁHALA, František. Vyjde nové vydání Pravidel českého pravopisu. *Naše řeč* [online]. 1956, 39(7-8) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <http://naserec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=4499>

VÁCHA, Jaroslav a Bohuslav HAVRÁNEK. *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia, 1971.

Přílohy

Tab. 1 Spřežky – všechny varianty

Přísl. spřežka	Výskyt v korpusu PP ²²	Výskyt v korpusu JP ²³	Výskyt [%]	Výskyt ABM ²⁴	Výskyt [%]
nahoru	187 246	187 246	97,51 %	120 683	95,69 %
na horu ²⁵	0	4 775	2,49 %	5 431	4,31 %
na začátku	0	422 626	99,99 %	177 393	99,9 %
nazačátku	0	50	0,01%	184	0,10%
nablízko	1 161	1 161	50,99 %	881	75,66 %
na blízko	1 206	1208	49,01 %	2 739	24,34 %
naboso	4 021	4 021	93,73 %	3 365	82,72 %
na bosu	0	269	6,27 %	703	17,28 %
načas	9 658	9 658	15,90 %	3 461	12,72 %
na čas	0	51 091	84,1 %	23 749	87,28 %
nadmíru	26 043	26 043	93,65 %	14 834	86,55 %
nad míru	0	1 767	6,35 %	2305	13,45 %
najednou	300 667	360 066	99,78 %	241 938	99,43 %
na jednou	526	781	0,22 %	1 379	0,57 %
nadvakrát	16 139	16 139	85,37 %	3 793	74,21 %
na dvakrát	0	2 766	14,63 %	1 318	25,79 %
najevo	175 217	175 217	99,94 %	66 529	98,77 %
na jevo	107	107	0,06 %	829	1,23 %
napodiv	52	52	55,32 %	35	50,72 %
na podiv	0	42	44,68 %	34	49,28 %
napospas	1 642	6 815	78,88 %	3 865	64,85 %
na pospas	0	1 825	21,12 %	2 095	35,15 %
naruby	15 425	15 425	96,84 %	7 362	91,2 %
na ruby	0	504	3,16 %	710	8,80 %
navěky	8 522	8 522	70,97 %	7 969	56,84 %
na věky	0	3 486	29,03 %	6 051	43,16 %
naven	0	7	1,49 %	21	1,79 %
na ven	462	462	98,51 %	1 152	98,21 %
navlas	3 709	3 709	86,54 %	990	70,66 %
na vlas	0	577	13,46 %	411	29,34 %
nazpátek	6 766	6 766	99,94 %	4 295	96,71 %
na zpátek	4	4	0,06 %	146	3,29 %
nadél	59	59	76,62 %	54	72 %
na dél	0	18	23,38 %	21	28 %

²² Vyhledáno pomocí pokročilého příkazu – např. [lemma="nahoru" & pos="D"].

²³ Vyhledáno dle jednoduchého příkazu bez specifikace slovního druhu – např. [lemma="napodiv"].

²⁴ Výskyt v korpusu Araneum Bohemicum Maximum (Czech, 15.04) 3,20 G.

²⁵ Červeně jsou označeny varianty, které jsou dle kodifikace 1993 nesprávné.

nadobro	13 041	13 041	94,83 %	7 280	86,91 %
na dobro	0	711	5,17 %	1 096	13,09 %
nadto	9 961	9 961	71,77 %	6 403	55,43 %
nad to	0	3 919	28,23 %	5 149	44,57 %
občas	506 907	506 907	99,99 %	330 986	99,99 %
ob čas	0	36	0,01 %	24	0,01 %
obden	4 981	4 981	91,39 %	3 651	78,52 %
ob den	0	469	8,61 %	999	21,48 %
obchvíli	0	0	0 %	0	0 %
ob chvíli	0	3	100 %	1	100 %
obkročmo	830	830	100 %	1 025	100 %
ob kročmo	0	0	0 %	0	0 %
obzvlášť	50 373	52 646	99,99 %	35 016	100 %
ob zvlášť	4	4	0,01 %	1	0 %
odedávna	8 090	8 090	100 %	5 635	100 %
ode dávna	0	0	0 %	0	0 %
odevšud	368	368	100 %	285	100 %
ode všud	0	0	0 %	0	0 %
odvždy	11	11	22,92 %	22	35,48 %
od vždy	37	37	77,08 %	40	64,52 %
odkdy	7 633	7 633	79,4 %	3 012	37,86 %
od kdy	3 209	3 209	29,60 %	4 944	62,14 %
odleva	471	546	87,22 %	194	57,06 %
od leva	0	80	12,78 %	146	42,94 %
odmlada	71	71	46,10 %	19	20 %
od mlada	0	83	53,9 %	76	80 %
odnedávna	334	334	57,69 %	159	47,46 %
od nedávna	0	245	42,31 %	176	52,54 %
odnikud	3 829	3 829	99,3 %	2 516	92,06 %
od nikud	0	27	0,70 %	217	7,94 %
odposledka	0	6	31,58 %	6	16,22 %
od posledka	0	13	68,42 %	31	83,78 %
odshora	2 698	2 698	83,19 %	1 799	59,02 %
od shora	545	545	16,81 %	1 249	40,98 %
odzdola	355	355	81,42 %	253	59,11 %
od zdola	81	81	18,58 %	175	40,89 %
opravdu	1 863	1 138 826	99,92 %	1 121 768	99,9 %
o pravdu	0	868	0,08 %	1 139	0,10 %
ostošest	3 026	3 026	51,47 %	1 310	35,63 %
o sto šest	0	2 853	48,53 %	2 367	66,37 %
odjakživa	28 718	28 718	99,92 %	13 434	98,39 %
od jakživa	0	24	0,08 %	220	1,61 %
odmala	13 158	13 158	80,49 %	2 944	38,56 %
od mala	0	3 189	19,51 %	4 690	61,44 %
dočista	4 826	4 826	95,17 %	4 024	89,48 %

do čísta	0	245	4,83 %	473	10,52 %
dodnes	315 580	315 580	99,62 %	142 277	97,02 %
do dnes	1 210	1 210	0,38 %	4 369	2,98 %
dohola	3 848	3 848	93,26 %	1 003	82,62 %
do hola	0	278	6,74 %	211	17,38 %
dohromady	303 034	303 034	99,71 %	130 401	99,37 %
do hromady	0	883	0,29 %	826	0,63 %
dojista	134	134	98,53 %	185	97,88 %
do jista	0	2	1,47 %	4	2,12 %
dokdy	8 323	8 323	59,79 %	1 388	21,10 %
do kdy	5 597	5 597	40,21 %	5 189	78,9 %
dokola	45 365	45 365	94,22 %	49 324	95,4 %
do kola	0	2 781	5,78 %	2 376	4,60 %
doleva	25 299	25 299	98,89 %	26 462	93,18 %
do leva	0	285	1,11 %	1 937	6,82 %
doneávna	58 734	58 734	96 %	17 873	87,22 %
do nedávna	0	2 450	4 %	2 620	12,78 %
dopodrobna	4 235	4 235	98,01 %	3 284	88,73 %
do podrobna	0	86	1,99 %	417	11,27 %
dopoledne	284 092	340 202	99,5 %	91 107	99,34 %
do poledne	0	1 695	0,50 %	602	0,66 %
doposledka	133	133	73,08 %	74	51,75 %
do posledka	0	49	26,92 %	69	48,25 %
doposud	163 025	163 025	99,98 %	91 781	99,92 %
do posud	28	28	0,02 %	74	0,08 %
doprava	18 109	195 695	99,89 %	114 687	98,44 %
do prava	0	212	0,11 %	1 816	1,56 %
doprostřed	3 947	14 450	99,74 %	9 235	96,29 %
do prostřed	8	38	0,26 %	356	3,71 %
dopředu	241 334	241 334	99,92 %	105 870	98,72 %
do předu	0	199	0,08 %	1 374	1,28 %
doslova	306 696	306 696	99,65 %	153 766	99,31 %
do slova	0	1 077	0,35 %	1 067	0,69 %
dospodu	289	289	89,47 %	236	75,64 %
do spodu	34	34	10,53 %	76	24,36 %
dosyta	4 694	4 694	98,28 %	3 280	93,98 %
do syta	0	82	1,72 %	210	6,02 %
doširoka	3 161	3 161	86,08 %	2 109	75,65 %
do široka	0	511	13,92 %	679	24,35 %
podél	2 035	138 337	99,99 %	84 592	99,99 %
po dél	0	11	0,01 %	8	0,01 %
podjednou	32	32	0,26 %	25	0,42 %
pod jednou	220	12 225	99,74 %	5 974	99,58 %
podnes	2 153	2 153	85,3 %	1 868	88,49 %
po dnes	371	371	14,70 %	243	11,51 %

podobojí	349	802	59,72 %	770	49,42 %
pod obojí	0	541	40,28%	788	50,58 %
podomácku	8 219	8 219	92,24 %	2 434	75,22 %
po domácku	691	691	7,76 %	802	24,78 %
podomně	35	35	97,22 %	23	100 %
po domně	0	1	2,78 %	0	0 %
podvědomě	14 594	14 594	99,99 %	10 837	100 %
pod vědomě	2	2	0,01 %	1	0 %
pohromadě	57 033	57 033	99,71 %	23 544	98,42 %
po hromadě	0	168	0,29 %	378	1,58 %
pohřichu	4 563	4 563	90,91 %	2 163	81,38 %
po hřichu	0	456	9,09 %	495	18,62 %
pojednou	3 053	3 053	97,32 %	2 836	95,28 %
po jednou	44	84	2,68 %	142	4,72 %
pokaždé	159 471	159 471	94,57 %	71 049	90,39 %
po každé	0	9 157	5,43 %	7 555	9,61 %
pokdy	87	87	87,88 %	40	78,43 %
po kdy	12	12	12,12 %	11	21,57 %
polehku	0	33	80,49 %	20	50 %
po lehkou	0	8	19,51 %	20	50%
ponenáhlu	269	269	100 %	427	100 %
po nenáhlu	0	0	0 %	0	0 %
ponovu	0	234	38,30 %	34	7,14 %
po novu	0	377	61,7 %	442	92,86 %
popaměti	427	427	24,30 %	162	16,10 %
po paměti	0	1 330	75,7 %	844	83,9 %
popředu	464	464	96,87 %	354	90,77 %
po předu	0	15	3,13 %	36	9,23 %
popřípadě	55 084	55 084	99,3 %	70 384	98,23 %
po případě	0	387	0,70 %	1 268	1,77 %
porůznu	2 302	2 302	98,42 %	1 811	91,37 %
po různu	0	37	1,58 %	171	8,63 %
pořídku	87	87	96,67 %	85	94,44 %
po řídku	0	3	3,33 %	5	5,56 %
začas	1 142	1 142	4,56 %	326	1,77 %
za čas	0	23 906	95,44 %	18 139	98,23 %
ze začátku	0	0	0 %	2 202	100 %
zezačátku	0	22	100 %	0	0 %
začerstva	303	303	60,6 %	213	44,65 %
za čerstva	0	197	39,40 %	264	55,35 %
zadlouho	137	137	14,27 %	72	8,39 %
za dlouho	823	823	85,73 %	786	91,61 %
zajedno	6 915	6 915	33,13 %	2 311	22,70 %
za jedno	0	13 960	66,87 %	7 871	77,3 %
zakrátko	12 225	12 225	98,43 %	5 307	91,25 %

za krátko	195	195	1,57 %	509	8,75 %
zamlada	5 604	5 604	68,61 %	1 774	43,15 %
za mlada	0	2 564	31,39 %	2 337	56,85 %
zanedlouho	54 181	54 181	98,51 %	23 392	90,86 %
za nedlouho	822	822	1,49 %	2 354	9,14 %
zanic	754	754	3,05 %	0	0 %
za nic	0	23 927	96,95 %	18 069	100 %
zavděk	4 864	4 864	77,5 %	1 621	58,44 %
za vděk	0	1 412	22,50 %	1 153	41,56 %
zblízka	54 214	54 214	94,63 %	16 874	81,51 %
z blízka	0	3 077	5,37 %	3 827	18,49 %
zčásti	61 308	61 308	76,82 %	24 373	57,43 %
z části	0	18 502	23,18 %	18 064	42,57 %
zdaleka	196 563	196 563	98,61 %	88 287	97,55 %
z daleka	0	2 776	1,39 %	2 213	2,45 %
zdola	7 268	7 268	99,82 %	6 647	98,81 %
z dola	0	13	0,18 %	80	1,19 %
zpředu	926	926	98,93 %	865	90,2 %
z předu	0	10	1,07 %	94	9,80 %
zespodu	6 207	6 207	100 %	5 485	100 %
ze spodu	0	0	0 %	0	0 %
zhluboka	12 730	12 730	99,31 %	12 775	97,58 %
z hluboka	0	88	0,69 %	317	2,42 %
zchytra	12	12	85,71 %	13	100 %
z chytra	0	2	14,29 %	0	0%
zleva	87 614	87 614	99,75 %	18 889	93,47 %
z leva	0	220	0,25 %	1 319	6,53 %
zrána	3 293	3 293	77,41 %	1 905	52,7 %
z rána	0	961	22,59%	1 710	47,30%
přednedávnem	3 680	3 680	9,78 %	553	4,41 %
před nedávnem	0	33 952	90,22 %	11 974	95,59 %
předpolednem	0	0	0 %	0	0 %
před polednem	0	33 048	100 %	5 414	100 %
předpradávnem	0	0	0 %	0	0 %
před pradávnem	0	10	100 %	5	100 %
předvečerem	0	0	0 %	0	0 %
před večerem	0	710	100 %	598	100 %
příčemž	307 725	307 725	99,43 %	197 033	97,92 %
při čemž	0	1 733	0,57 %	4 194	2,08 %
přínejlepším	2 672	2 672	88,92 %	1 752	75,58 %
při nejlepším	0	333	11,08 %	566	24,42 %
přítom	1 499 914	1 499 914	93,93 %	465 321	87,23 %
při tom	0	96 999	6,07 %	68 121	12,77 %
pročež	3 201	3 367	100 %	5 139	99,83 %
pro čež	0	0	0 %	9	0,17 %

provždy	13 000	13 000	91,53 %	7 747	71,92 %
pro vždy	1 203	1 203	8,47 %	3 024	28,08 %
přesčas	6 079	6 901	90,66 %	4 728	91,95 %
přes čas	0	711	9,34 %	414	8,05 %
přesmíru	91	91	8,81 %	69	14,35 %
přes míru	0	942	91,19 %	412	85,65 %
přespříliš	5 757	5 757	99,17 %	4 342	97,03 %
přes příliš	48	48	0,83 %	133	2,97 %
přesto	117 876	1 179 536	98,23 %	485 249	94,92 %
přes to	0	21 304	1,77 %	25 950	5,08 %
bezmála	141 717	141 717	99,67 %	24 800	97,2 %
bez mála	0	470	0,33 %	714	2,80 %
mezitím	139 523	139 523	86,49 %	84 603	80,04 %
mezi tím	0	21 796	13,51 %	21 099	19,96 %
mimoto	7 156	7 156	31,89 %	6 106	27,73 %
mimo to	0	15 284	68,11 %	15 915	72,27 %